

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SVENSKA SPRÅKET

GU-ISS-2013-03

SAOL och vardagsspråket

– bruklighet i sex upplagor från 1900-talet

Joel Landberg

Forskningsrapporter från institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet
Research Reports from the Department of Swedish

ISSN 1401-5919

www.svenska.gu.se/publikationer/GU-ISS

Sammandrag

Denna uppsats handlar om hur bruklighetsmarkören <vard.>, *vardagligt*, användes i de sex upplagor av *Svenska Akademiens ordlista* som gavs ut under nittonhundratalet. Bruklighetsmarkörer är intressanta då de är svåra att entydigt tolka som ett deskriptivt ("så här används ordet") eller normativt ("så här ska ordet användas") inslag i ordböcker.

Det material som studeras i uppsatsen är bokstaven *p* och förorden i de sex upplagorna. De 401 ord på *p* som beskrivits som <vard.> i någon upplaga har sammanställts och deras utveckling har följts genom århundradet. Jag har sedan jämfört orden med de olika upplagornas förtexter – förord och inledningar – för att se om det som skrivits där är konsekvent med själva ordlisteinnehållet. Några av orden har också studerats med hjälp av korpusar, alltså stora mängder autentisk text från olika tider. Någon sorts jämförelse med språkbruket är nödvändig för att det alls ska vara meningsfullt att studera hur olika redaktörer förhållit sig till det de anser är <vard.>. Om ett ord till exempel förblir <vard.> enligt SAOL men börjar användas ofta i dagspressen har ju SAOL:s behandling av såväl det enskilda ordet som markören <vard.> faktiskt förändrats.

Olika upplagor och redaktörer pekar åt olika håll, och ingen utveckling är strikt linjär. Allmänt kan dock sägas att SAOL:s öppenhet gentemot vardagsspråket ökade under nittonhundratalet, även om förändringen i lemmalistorna inte alltid varit i takt med den i förtexterna.

Nyckelord: lexikografi, normativt-deskriptivt, vardagsspråk, bruklighet, Svenska Akademiens ordlista

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1. Syfte och frågeställningar	2
1.2. Disposition	2
2. Tidigare forskning.....	3
2.1. SAOL – en kort presentation	3
2.1.1. Allmänt	3
2.1.2. SAOL och brukligheten.....	4
2.2. Olika sorters ordböcker	5
2.2.1. Produktion och reception.....	5
2.2.2. Deskriptivt och normativt	6
2.3. Bruklighetsmarkörer.....	7
2.4. Lemmaurval	8
2.5. Diskussion.....	9
3. Material och metod.....	11
3.1. Allmänt om materialet	11
3.2. Orden	11
3.2.1. Tabellen.....	11
3.3. Förtexterna	13
3.4. Bruket	14
4. Analys av förtexter och lemmalistor	16
4.1. Sjunde upplagan (1900)	16
4.1.1. Förtext.....	16
4.1.2. Lemmalista.....	17
4.2. Åttonde upplagan (1923).....	17
4.2.1. Förtext.....	18
4.2.2. Lemmalista.....	18
4.3. Nionde upplagan (1950).....	19
4.3.1. Förtext.....	20
4.3.2. Lemmalista.....	20
4.4. Tionde upplagan (1973)	21
4.4.1. Förtext.....	21
4.4.2. Lemmalista.....	22
4.5. Elfte upplagan (1986).....	23
4.5.1. Förtext.....	23

4.5.2. Lemmalista.....	24
4.6. Tofte upplagan (1998).....	25
4.6.1. Förtext.....	25
4.6.2. Lemmalista.....	26
4.7. Sammanställning.....	26
4.7.1. Enskilda ords utveckling.....	27
4.7.2. SAOL:s utveckling.....	28
5. Några nedslag i bruket.....	32
5.1. Inledning.....	32
5.2. Undersökning.....	32
5.3. Sammanfattning.....	36
6. Avslutning.....	38
6.1. Diskussion och slutsatser.....	38
6.2. Två problem.....	39
6.3. Framtiden.....	39
7. Källor.....	41
7.1. Ordböcker.....	41
7.2. Övrig litteratur.....	41
7.3. Onlinekorpusar.....	43
Bilaga.....	44

1. Inledning

En ordbok kan innehålla många olika sorters information. I SAOL, *Svenska Akademiens ordlista*, har man alltid kunnat läsa hur ord stavas och böjs, men också i varierande grad hur de uttalas och vad de betyder. Något annat som ofta finns med i ordböcker är så kallade *bruklighetsmarkörer*, alltså information som anger något om hur eller när ordet i fråga används. Vanliga bruklighetsmarkörer i SAOL är till exempel *ålderdomligt*, <åld.>, och *provinsiellt*, <prov.>.

Denna uppsats handlar emellertid om hur bruklighetsmarkören <vard.>, *vardagligt*, använts och eventuellt förändrats i några olika upplagor av SAOL, närmare bestämt de sex som gavs ut under nittonhundratalet. Målet har varit att visa hur beteckningen <vard.> (eller <hvard.>, som det står i sjunde upplagan från 1900) har använts, och om och i så fall hur ordlistans – det vill säga de olika upplagornas respektive redaktörers – attityd till vardagsspråk verkar ha förändrats.

Undersökningens första steg har varit att sammanställa en tabell över alla ord som är markerade med <vard.> i någon av upplagorna. För att få ett någorlunda jämnt och objektivt urval har jag gått igenom bokstaven *p*. I tabellen (se bilaga) redogörs också för alla ord markerade med <skämts.> (skämtsamt), <kan uppfattas som stötande> och <kan väcka anstöt>, som jag också tycker tillhör vardagsspråket. Bara en av markeringarna finns med i alla undersökta upplagor, och det är <vard.>, som också är den vanligaste och den som undersökningen centreras kring.

Hur de olika markörerna använts i de olika upplagorna har jämförts med vad som står i förord och inledningar. Kan man hitta förändringar i redaktionens ideologi, attityd och ambitioner där? Lever redaktörerna upp till det de skriver?

Som referensmaterial till orden och förorden har jag också använt textmaterial ur Språkdatas korpusar. Det går naturligtvis inte att se hur alla ord använts genom åren, men någon sorts jämförelse med bruket är nödvändig för att det alls ska vara meningsfullt att studera hur olika konstellationer av redaktörer förhållit sig till det de anser är <vard.>. Om ett ord till exempel förblir <vard.> enligt SAOL men börjar användas ofta i dagspressen har ju SAOL:s behandling av såväl det enskilda ordet som markören <vard.> faktiskt förändrats.

1.1. Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är således att redogöra för en undersökning av hur bruklighetsmarkören <vard.> har använts i SAOL:s sex nittonhundredtalsupplagor, och om och i så fall hur de olika redaktionernas syn på vad som bör kallas ett vardagligt ord har förändrats. Detta är frågorna jag hoppas kunna besvara:

- Hur har vardagsspråket behandlats i de sex upplagorna? Vilka ord har tagits in och hur har de markerats?
- Är denna behandling konsekvent med vad som skrivs i förord och liknande?
- Säger markeringar som <vard.> något om hur ett ord används eller något om hur det bör användas?

Samtidigt kanske uppsatsen, ur ett lexikografiskt perspektiv, kan säga något om hur svenska språket förändrades under nittonhundralet.

1.2. Disposition

I kapitel 2 presenteras först SAOL i allmänhet och därefter de lexikografiska teorier som ligger till grund för undersökningen. I kapitel 3 redogörs för materialet och de metoder med vilka undersökningen utförts. I kapitel 4 analyseras de excerperade orden och de sex upplagornas förtexter, och båda läses mot tidigare forskning om SAOL och dess olika upplagor. I kapitel 5 studeras hur några av orden har använts enligt Språkbankens korpusar, och resultatet därifrån jämförs med resultatet från kapitel 4. I kapitel 6 sammanfattas och diskuteras det som framkommit, och några möjliga slutsatser dras.

2. Tidigare forskning

2.1. SAOL – en kort presentation

2.1.1. Allmänt

Svenska Akademiens ordlista har hittills utkommit i tretton upplagor, den första 1874 och den senaste 2006 (Gellerstam 2009a:11).¹ I denna uppsats studeras som sagt de sex som gavs ut under nittonhundratalet, det vill säga sjunde till och med tolfte upplagan, fortsättningsvis kallade U7, U8 och så vidare (se tabell 1).

Tabell 1. SAOL:s upplagor, efter Gellerstam (2009b:56)

Upplaga	Utgivningsår	Redaktör	Antal ord
U1-5	1874–1883	F.A. Dahlgren	35 000
U6	1889	F.A. Dahlgren	40 000
U7	1900	Otto Hoppe	71 000
U8	1923	Ebbe Tuneld	85 000
U9	1950	Pelle Holm	155 000
U10	1973	Gösta Mattsson	135 000
U11	1986	Martin Gellerstam	115 000
U12	1998	Martin Gellerstam, bitr. red. Sture Berg	120 000
U13	2006	Martin Gellerstam, bitr. red. Sture Berg	125 000

SAOL har kallats *rikslikare* och betraktas allmänt som rättesnöre för stavning och böjning av svenska ord. ”Verket har en stark folklig ställning” konstaterar dåvarande ständige sekretären Horace Engdahl i förordet till senaste upplagan från 2006 (U13:V) och ingen verkar säga emot honom. Som vi ska se har en stor del av det som skrivits om SAOL skrivits av redaktörer, akademiledamoter och andra ordlistan närstående (Detta diskuteras i avsnitt 6.2 nedan). Men ej heller utomstående skribenter som Sandquist (1987), Westman (1998), Reuter (1999) eller

¹ De första upplagorna hette förvisso *Ordlista öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien*, men det är samma publikation. Se källförteckningen.

Nikula (2010) ifrågasätter dess tyngd; SAOL har mycket stort inflytande över svenskt språkbruk.

Synen på hur detta inflytande bör utövas har varierat sedan ordlistan först gavs ut 1874. De tidiga upplagorna kunde avfärda allmänt spritt språkbruk som till exempel ”språkvidrigt” eller ”barbariskt” med hänvisning till språkets inneboende logik och objektivt fastställbara lagar (se t.ex. Ralph 2009:38f.). Numera sägs språksynen vara mer pragmatisk, och man påvisar gärna skillnaden mot tidigare upplagors ideal:

Ordförrådet och uttalet i SAOL kan inte vara i samma grad normerande som stavningen. (Mattsson 1974:61)

Bruket vinner i längden. (Gellerstam 1987:12).

Rekommendationerna har sin grund i språkets strukturella egenskaper och i språkanvändningen. (Sture Allén i U11:5)

När SAOL nu för tiden fullgör sin plikt som riksläkare är det med helt andra förtecken. Den är baserad på solid vetenskaplig grund. (Ralph 2009:51)

Normen gäller dock inte allt i ordlistan, framför allt inte ordförrådet, även om redaktörer i äldre upplagor av ordlistan ibland kunde uppfatta saken så. (Gellerstam 2009a:15)

Detta att ordförrådet inte påverkas av normen syftar antagligen på att svordomar och så kallade runda ord togs in i SAOL först i U11 från 1986 – ett tydligt exempel på hur ordlistan förändrats.

2.1.2. SAOL och brukligheten

Hur SAOL förhållit sig till bruklighetsmarkörer och vad de egentligen betytt genom åren kommer att gås igenom upplaga för upplaga i kapitel 4 nedan, men några allmänna anmärkningar kan göras redan här. Ser man på forskningen om SAOL i allmänhet blir det uppenbart att mycket lite skrivits om bruklighet. Ture Johannisson (1974) ger dock i sin artikel om SAOL:s historia brukligheten ett eget kapitel – det kortaste, knappt tre sidor. Han hinner emellertid kalla bruklighetsangivelserna i SAOL för ”upplysningar” (s. 21). Vidare nämner han att ”[d]en vanligaste bruklighetsbeteckningen avser de vardagliga orden” (s. 22). Gellerstam

(2009a:19) skriver att redaktionen nu för tiden sätter ut en markering ”om orden på något sätt utmärker sig stilistiskt”.

Att bruklighet och markering därav inte är SAOL:s huvuduppgift märks också om man tittar på vad Svenska Akademien själva skriver om ordlistan och sina mål med den. I de riktlinjer som fastslogs för kommande upplagor 1984 och som citeras av Allén (1986:253f. och 2009:168) nämns bland annat ”ords stavning, uttal, böjning, bildning och ordklass”, men inget om brukligheten.

Tidigare forskning kring enskilda upplagor presenteras i anslutning till analysen av respektive upplaga i kapitel 4.

2.2. Olika sorters ordböcker

Så långt SAOL, och vi återkommer till ordlistan längre fram i kapitlet. Innan dess presenteras de lexikografiska teorier som ligger till grund för undersökningen.

2.2.1. Produktion och reception

Bo Svensén skriver i standardverket *Handbok i lexikografi* (2004) om hur man kan typologisera ordböcker utifrån hur användbara de är vid olika *språkliga aktiviteter*. Den primära skillnaden går mellan *produktion* och *reception* av texter, det vill säga att skriva/tala eller att läsa/lyssna (s. 15f.). Det är ett rimligt antagande att den som skriver och den som läser är ute efter olika sorters information i en ordbok:

Vid reception gäller det att med utgångspunkt från en given form komma fram till ett visst innehåll, medan produktion innebär att man utifrån ett givet innehåll skall komma fram till en viss form. (Svensén 2004:15f.)

Sue Atkins och Michael Rundell är kanske en aning mer konkreta när de i *The Oxford Guide to Practical Lexicography* (2008) skriver att produktion (encoding) innebär ”using a word correctly” och reception (decoding) ”understanding the meaning of a word” (s. 25).

Man bör minnas att produktions- och receptionsordböcker inte helt kan separeras.

2.2.2. Deskriptivt och normativt

En annan grundläggande distinktion inom lexikografin är den mellan *deskriptiva* och *normativa* (eller *preskriptiva*) ordböcker, där förstnämnda syftar till ”att enbart redovisa språkbruket” medan sistnämnda är ”avsedda att påverka språkbruket” (Svensén 2004:29).

Viktigt att notera är att *deskriptiv* och *normativ* inte är egentliga motsatser utan snarare två olika aspekter av en ordboks innehåll (ibid.). Ordböcker anses allmänt ha såväl deskriptiva som normativa inslag (se t.ex. Svensén 2004:29f., Gellerstam 2002:23f. eller Nikula 1992), och rent deskriptiva ordböcker är som vi ska se svårt att tänka sig.

Nämnda Kristina Nikula tycker sig se – och kritiserar – en tydlig polarisering mellan deskriptiva och normativa inslag, där de deskriptiva (och bara de) ses som ”induktiva” och möjliga att bedöma som sanna eller falska (1992:44f.). Om man till exempel vill göra en rent deskriptiv beskrivning av hur ordet *avokado* stavas eller vad det heter i plural kan man undersöka språkbruket och sedan redogöra för vad man funnit. Problemet är att man för att hålla sin beskrivning rent deskriptiv tvingas redogöra för alla varianter utan att favorisera någon, och en sådan ordbok torde vara föga användbar för de allra flesta ändamål.

Ett intressant sätt att nyansera de två begreppen *deskriptivt* och *normativt* finns hos Håkan Jansson (2010), som hellre skiljer mellan ”avsiktligt normativa ordböcker och oavsiktligt normativa, det vill säga deskriptiva ordböcker.” (s. 224). Även Kristina Nikula (1992) menar att förment deskriptiva ordböcker är ”oavsiktligt normativa” (se även Gellerstam 2009a:30):

...det är uppenbart att ordboksanvändare i allmänhet vid minsta anledning tolkar ordboksutsagorna som normerande, antagligen därför att man söker stöd i en ordbok för att få veta hur man skall uttrycka sig för att uttrycka sig korrekt (Nikula 1992:50).

Två andra användbara distinktioner finns hos Henning Bergenholtz & Christina Bøgelund (2002). Den första går mellan *öppen* och *dold preskription* (på danska *åben* och *skjult præskription*), där det vid den öppna ”siges klart, at en bestemt ordbog har til hensigt att ville påvirke og ændre hidtidig sprogbrug”, men vid den dolda ”sker dette uden særlig fremhævning i omteksten” (s. 89). Den andra distinktionen de gör går mellan *explicit* och *implicit preskription*. I en explicit preskriptiv ordbok ”bliver brugen av en variant eksplicit foreskrevet, andre bliver eksplicit

forbudt”. I en implicit preskriptiv ordbok blir däremot alla ”ikke angivne ortografiske, morfologiske, syntaktiske, fonologiske eller semantiske varianter bliver (...) implicit forbudt” (s. 90).

Hur dessa olika ordboktyper appliceras på SAOL återkommer vi till i stycke 2.5. nedan.

2.3. Bruklighetsmarkörer

Enligt Svensén är *markering* en del av lemmats *pragmatiska information* (2004:11f.). Markörer som <vard.> kallar han *diafasiska*, och de anger lemmats formalitet (s. 379) eller stil (s. 392).

[Markering] innebär i lexikografiska sammanhang att en viss lexikalisk enhet i något avseende avviker från huvudmassan av de enheter som beskrivs i en ordbok och att dess användning är underkastad restriktioner av något slag. (Svensén 2004:378)

Svensén påpekar att bruklighetsmarkering inte är någon exakt vetenskap och frågar retoriskt hur man i praktiken drar gränsen mellan till exempel *familjärt* och *slang* (s. 392). Atkins & Rundell skriver något liknande: ”conventional labels are at best a blunt instrument: categories like ‘formal’ and ‘literary’ are umbrella terms that conceal a good deal of variation.” (2008:404).

Om vi anknyter till föregående stycke är det tydligt att man kan förknippa deskriptiva inslag i ordböcker med reception (”redovisa språkbruket” – ”the meaning of a word”) och normativa inslag med produktion (”påverka språkbruket” – ”using a word correctly”). Således torde den information man hittar i en produktionsordbok ha ett i första hand normativt syfte – så även bruklighetsmarkörerna.

Nikula (1992) skriver om bedömningar som till exempel *stötande*, *ålderdomlig* och *vardaglig* att de inte kan ”bedömas utifrån sanningsvillkoret och blir inte sanna bara därför att man anför belegg ur en textkorpus” (s. 45), och det är lätt att hålla med om. Om vi jämför med det som skrevs om ordet *avokado* i stycke 2.2.2 ovan blir det tydligt att det åtminstone är enklare att studera hur ett ord stavas än huruvida det bör kallas *ålderdomligt* eller inte. Men det innebär inte att ett ords stavning, böjning eller betydelse alla gånger kan bedömas som sann eller falsk utifrån en korpusanalys. Det är tydligt att det bland de många

dikotomier som nämnts ovan sällan eller aldrig är fråga om antingen – eller.

Och mycket riktigt: när vi försöker sätta in bruklighetsmarkörerna längs de skalor som drogs upp i förra stycket blir det genast komplicerat. Ska <vard.> tolkas normativt eller deskriptivt; som att ett ord *används* i vardagsspråket eller att det *bör användas* i vardagsspråket?

Om vi utgår från att ordboksanvändarna betraktar bruklighetsmarkörerna som normativa är denna normering *öppen* och *explicit*. Däremot är det svårt att säga om den är *avsiktlig* eller *oavsiktlig*, det vill säga om redaktionens ambition med markeringen (främst) varit att redovisa eller påverka språkbruket.

2.4. Lemmaurval

Så långt bruklighetsmarkering av uppslagsord i en ordbok. Men innan lexikografen kan börja markera måste ju de ord – de *lemman* – som ska finnas med i ordboken väljas ut. Ett nödvändigt (men knappast tillräckligt) villkor för att ett ord ska bli ett lemma i en ordbok är att det är belagt i bruket, vilket i regel innebär att det är belagt i skrift (Svensén 2004:79). Redan detta förhållande är intressant för denna undersökning: nog kan man anta att vardagligt språk oftare talas än skrivs? Här tvingas vi dock hålla oss till skrivet språk.

Svensén tar också upp ord han kallar ”socialt belastade”, som till exempel så kallade runda ord och rasistiska skällsord. När det kommer till lemmaurval och ”socialt belastade” ord råder en principiell skillnad mellan receptions- och produktionsordböcker:

I det förra fallet finns det ett stort behov av att få den här typen av uttryck förklarade, medan det inte är lika självklart att ordboksanvändaren behöver dem för mer produktionsinriktade slag av språklig aktivitet. (Svensén 2004:84)

Lemmaurvalet kan med andra ord fungera såväl normativt som deskriptivt. Genom att helt enkelt bara ta med ord som bedöms vara ”gott språk” eller något i den stilen bedriver man *implicit*, *avsiktlig* och *öppen* normering.

2.5. Diskussion

SAOL är alltså i första hand tänkt att användas som produktionsordbok (men det innebär inte att det verkligen är så den används; se t.ex Berg & Malmgren 2010:4f.), och den har alltid redogjort för stavning och böjning men i ganska liten mån för definitioner. Antalet ordförklaringar har förvisso ökat (Gellerstam 2009a:15), men SAOL har förblivit en produktions- snarare än en receptionsordbok. Således torde den information man hittar i SAOL ha ett i första hand normativt syfte – så även bruklighetsmarkörerna. Mot detta talar dock ett av citaten i stycke 2.1.2. ovan: Johannissons ordval att markeringarna är ”upplysningar” låter onekligen deskriptivt. Och hur normativ ordlistan än vill vara, måste den ändå utgå från ett befintligt språkbruk, den måste både ”rekommendera och registrera”, som Sture Allén kallar det (1986:257).

Ett av Nikulas kriterier för deskriptiva inslag i ordböcker blir här särskilt intressant: en del information om ett ord tycks vara möjlig att komma fram till, om inte objektivt i ordets mest totala betydelse så i alla fall intersubjektivt (1992:45). Med detta menas alltså helt enkelt att man studerar hur ordet används. Som vi sett kan man inte dela upp olika sorters information i sådan som går respektive sådan som inte går att kontrollera intersubjektivt, men jag tror man kan tänka sig en skala, där till exempel stavning är lättare att kontrollera än betydelse. Hur man ska stava *sanning*, *blå* och *social kompetens* skulle jag tro det råder stor enighet om, men handen på hjärtat: vad betyder de tre begreppen – egentligen?

Framför allt är det en annan fråga som återkommer, nämligen den huruvida en bruklighetsmarkering betecknar hur ett ord *används* eller hur det *bör användas*. Om det är så att SAOL i egenskap av produktionsordbok är mer normativ än deskriptiv finns det skäl att anta att även ett inslag som bruklighetsmarkörer snarare beskriver hur ord *bör användas* snarare än hur de verkligen *används*. Alltså måste någon ha fattat ett beslut:

Ordboksförfattarens beroende av normen kommer sällan explicit till uttryck i form av direkta preskriptioner, men ligger ändå till grund för ordboksarbetet då t.ex. etiketteringen måste kunna anses ha uppkommit mot bakgrund av åtminstone en (o)medvetet tänkt norm (ett icke ifrågasatt bruk som inte normerats explicit), eftersom det i annat fall är svårt att föreställa sig på vad denna egentligen grundar sig. (Nikula 2002:45).

Hur denna (o)medvetna norm sett ut i SAOL:s sex upplagor från nittonhundratalet lär vi få veta mer om av själva studien, men låt oss först se närmre på materialet.

3. Material och metod

3.1. Allmänt om materialet

Det material som studeras i uppsatsen är som sagt de sex upplagor av SAOL som gavs ut under nittonhundratalet, här kallade U7 (1900), U8 (1923), U9 (1950), U10 (1973), U11 (1986) och U12 (1998). I varje upplaga har jag gått igenom bokstaven *p* och excerperat alla ord som betecknas som <hvard.>/<vard.>, <skämts.>, <kan uppfattas som stötande> eller <kan väcka anstöt>.

De flesta upplagor har bara varit tillgängliga digitalt, och den version som funnits på nätet har sällan varit första tryckningen av respektive upplaga (se källförteckningen för detaljer). Detta ska dock inte ha påverkat undersökningen då de ändringar och korrigeringar som görs i senare tryckningar inte rör vare sig bruklighetsbeteckningar eller förtexter.

3.2. Orden

Antalet ord på *p* i respektive upplaga är beräknat med hjälp av de scannade och digitaliserade (U7–10) eller digitala (U11–12) versioner av ordlistan som ingår i projektet SAOLHist på Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet. Det måste nämnas att U8–10 inte är slutgiltigt korrekturlästa, och att de verkliga antalen ord på *p* i dessa tre därför kan skilja sig en aning från de beräknade. Jag är emellertid väl förtrogen med materialet tack vare mitt arbete inom projektet SAOLHist och bedömer felmarginalen som väldigt liten.

Excerperandet av de markerade orden är dock gjort för hand. De har sammanställts i den tabell (se bilaga) som är uppsatsens stomme.

3.2.1. Tabellen

Sammanlagt är det 401 ord i den bilagda tabellen. Ord som i någon av upplagorna markerats som <vard.>, <skämts.>, <kan uppfattas som stötande> eller <kan väcka anstöt> har följts genom alla upplagor. En del

av dessa ord har getts andra bruklighetsmarkörer, som <prov.> och <åld.> i någon annan upplaga, men det är på grund av <vard.>-märkningen de tagits med. När ett ord finns med men saknar markering är det i bilagan markerat med plus (+), och när det inte finns med med minus (-). Vid de ord som har en bruklighetsmarkering står denna angiven (tabell 2).

Tabell 2. Exempel ur materialet

	U7	U8	U9	U10	U11	U12
pamp	-	vard.	vard.	vard.	vard.	ngt nedsättande
pajas	+	vard.	+	+	+	+
peppa	-	-	-	-	vard.	vard.
plufsig	-	-	vard.	vard.	vard.	+

Vissa ord har ett förtydligande beträffande ordets betydelse eller någon konstruktion där ordet ingår. Ibland är tillägget hämtat direkt ur ordlistan, ibland har jag fått lägga till det. Det kan till exempel vara så att en viss betydelse av ordet är vardaglig: ordet *pensé* (Viola wittrockiana) har naturligtvis inte i sig fått någon markering, men konstruktionen *gå i sina penséer* har det, och den står under lemmat *pensé*. På samma sätt har inte den vanliga betydelsen av ordet *peruk* markerats, men det har dess bibetydelse 'kalufs'. I tabellen så som i denna text skrivs konstruktioner och idiom i kursiv stil och definitioner eller betydelser mellan enkla citattecken (tabell 3). Kända tvetydiga ord som *pimpla* 'dricka' och *plakat* 'drucken' har inte ansetts behöva ett förtydligande.

Tabell 3. Exempel på idiom och tvetydiga ord

	U7	U8	U9	U10	U11	U12
pensé – gå i sina p-er	-	+	vard.	vard.	vard.	ngt åld.
peruk – 'kalufs'	-	+	+	vard.	vard.	vard.

Vissa ord är markerade med ett frågetecken (?), och det innebär att ordets status är osäker, beroende till exempel på att ordet är flertydigt men saknar definition i ordboken: *plugga* är något som såväl studenter som snickare kan göra, men bara den betydelse som rör förstnämnda grupp är intressant här (tabell 4). Frågetecknen kan också betyda att markeringens

omfång är svårtytt. När antalet ord med respektive markering beräknats för varje upplaga har tveksamma ord inte räknats med. Vad denna uppsats anbelangar är alltså inte *pussas* ett av de vardagliga orden i U10 (tabell 4).

Tabell 4. Exempel på ord med frågetecken

	U7	U8	U9	U10	U11	U12
plugga	+?	+?	vard.	+	vard.	vard.
pussas	hvard.	vard.	+	vard.?	+	+

Ibland är det inte hela lemmat utan bara någon böjningsform som markerats (tabell 5). Viktigt är att dessa alternativ skrivs på olika sätt; ibland i fetstil på samma sätt som själva uppslagsordet, ibland i kursiv stil. Då bruket är olika i de olika upplagorna har jag betraktat dem som likvärdiga oavsett vilken stil de är skrivna i.

Tabell 5. Exempel på ord med markerade ordformer (förkortad)

	U7	U8	U9
penning	-ar äfv. hvard <i>pengar</i>	-ar l. <i>pengar</i>	<i>pengar</i> åld. <i>penningar</i>
patron	-en	-en	-en äv. vard. =

Analysen av orden är både kvalitativ och kvantitativ. Reda tal är naturligtvis intressanta i sig, och särskilt att jämföra mängden och andelen vardagliga ord med olika upplagors självbild är en självklar del av undersökningen. Siffrorna är också ett sätt att se en eventuell förändring över tid.

Kvalitativa aspekter som tas i beaktande är till exempel att försöka få en bild av vad det är för sorts ord – från vilka ämnen eller områden – som betraktats som vardagliga, och om det verkar finnas mönster för hur ord förändras från upplaga till upplaga.

3.3. Förtexterna

Som nämnts ovan har själva lemmalistorna i de sex upplagorna jämförts med respektive *förtexter*. Denna term återfinns hos Svensén (2004:47, 447f.) och inkluderar förord, inledningar och liknande. Samlings-

begreppet *förtexter* är lämpligt för denna undersökning då dessa är och heter olika i de olika SAOL-upplagor som här studeras. De tidiga upplagorna har *en* förtext, ibland med och ibland utan rubrik. I de senare upplagorna delas förtexten upp, till exempel i ett förord undertecknat av Svenska Akademiens ständige sekreterare och en icke undertecknad inledning. Detaljerna kring detta presenteras i anslutning till respektive analys i kapitel 4 nedan.

De sex förtexterna är sinsemellan olika och mycket olika långa. Ett flertal har kompletterats och kommenterats av sina respektive redaktörer, och vad gäller de fyra senare upplagorna – det vill säga de från U9, U10, U11 och U12 – har dessa texter (Holm 1951, Mattsson 1974 och Gellerstam 1987 och 1998) i olika mån bidragit till undersökningen. Nikula (2010) har gjort en kritisk diskursanalys av samtliga förord, och den har varit användbar. Förtexterna skymtar naturligtvis förbi även i allmänna översyner över SAOL:s historia, som Johannisson (1974), Sigurd (1986), Malmgren (2002) och Gellerstam (2009a, 2009b).

Jag har läst förtexterna för att försöka se vad som sägs om bruklighet och bruklighetsmarkering, samt för att se hur väl de stämmer överens med de val beträffande lemmaurval och markering som verkar ha gjorts under produktionen av ordlistan. Kort sagt jämförs förtexterna med tabellen. Alla förtexter kan dessutom förväntas att på något sätt ta upp förhållandet till föregående upplagor (och framför allt föregående upplaga), så även för den historiska jämförelsen är de naturligtvis intressanta.

3.4. Bruket

I begränsad mån har också bruket av en del av orden undersökts med hjälp av Språkbankens korpusar. Denna del av undersökningen måste bli väldigt begränsad – det finns som sagt 401 ord i materialet, och mellan sex upplagor ligger en tidrymd uppdelad på fem perioder. Men som nämndes i inledningen måste någon sorts jämförelse med bruket till, och fungera som fond och referens till resultaten från studiet av förorden och själva ordlistorna.

De texter som undersökts är främst skönlitteratur och tidningstext från hela nittonhundratalet, men också partiprogram och riksdagsprotokoll har studerats för att bredda spektret (tabell 6). Alla korpusar är tillgängliga via gränssnittet Korp i Språkbanken. Förhoppningen är att kunna visa

hur bruket av åtminstone en liten del av orden sett ut och eventuellt förändrats under perioden. Denna undersökning och dess resultat presenteras i kapitel 5 nedan.

Tabell 6. Undersökta korpusar

Namn	Antal ord
Ordat, SvD:s årsbok 1923–1958	1 525 484
Press 65	1 120 332
Press 76	1 351 243
DN 1987	5 142 362
Hufvudstadsbladet 1991	810 743
GP 1994	21 347 691
Hufvudstadsbladet 1998	10 179 810
Press 98	10 762 892
Hufvudstadsbladet 1999	10 623 991
GP 2001	17 471 722
Äldre svenska romaner [utgivna ca 1840–1940]	4 347 449
August Strindbergs samlade verk	4 310 270
August Strindbergs brev	1 507 917
Bonniersromaner I (1976–77)	6 579 290
Bonniersromaner II (1980–1981)	4 305 708
SUC-romaner [1990-tal]	4 653 801
Norstedtsromaner 1999	2 534 468
Svenska partiprogram och valmanifest 1887–2010	822 498
Riksdagens snabbprotokoll 1978–1979	4 867 942
Svensk författningssamling 1978–1981	704 116

4. Analys av förtexter och lemmalistor

För var och en av de sex upplagorna presenteras först tidigare forskning och kringlitteratur, därefter förtexten och slutligen lemmalistan – eller åtminstone de delar av den som intresserar oss, det vill säga ord markerade som vardagliga.

Kapitlet avslutas med en sammanställning över siffrorna och de eventuella trender och förändringar som hittats.

4.1. Sjunde upplagan (1900)

U7 sägs jämfört med föregående upplaga (1889) innehålla ”färre råd om anvisningar där det sägs vad man kan undvika eller vad som är bättre.” (Sigurd 1986:204). Johannisson (1974) skriver att ett flertal ord som betecknades som <hvard.> i U7 ströks ur senare upplagor (s. 22). Om det visar sig stämma är det ett intressant exempel på hur redaktionens attityd till vardagsspråket förändrades under perioden och därmed på lemmaurvalets tydligt normativa karaktär – ord som år 1900 uppenbarligen var vardagliga men ändå förtjänade sin plats i ordlistan betraktades 1923 som alltför vardagliga för att alls tas med.

4.1.1. Förtext

Förordet, ändamålsenligt kallat ”Förord”, är tio sidor långt och handlar till stor del om stavning, men där finns också en del som är intressant för denna undersökning. Till exempel säger man att urvalet av artiklar – jämfört med SAOB – har skett ”dels med hänsyn till ordens bruklighetsgrad, dels med afseende på förekommande ortografiska eller grammatiska svårigheter.” (s. II). Att välja lemman med hänvisning till ”svårigheter” tyder på ett pedagogiskt och därmed normativt syfte: det här är en bok som ska hjälpa den som inte vet hur hen ska skriva, inte – som den utpräglat deskriptiva SAOB – en förteckning över flesta möjliga svenska ord. Att ordens bruklighetsgrad har vägts in kan naturligtvis ses som en lyhördhet gentemot bruket och därmed ett deskriptivt drag, men

kan också det lika gärna tolkas som en vilja att göra en bok som är till hjälp för den som skriver – det vill säga en normativ bok.

Förordet till U7 har fler inslag som antyder lyhördhet gentemot bruket, som till exempel slutorden, där man säger att den nya ordlistan företer ”större tillmötesgående mot talspråket”. (s. X). Men det finns ett flertal tydligt normativa ställningstaganden, med formuleringar som att något ”rätteligen bör” kallas så eller så, att något är ”oriktigt”, eller att en form ”erhållit godkännande” (jfr Nikula 2009:404).

4.1.2. Lemmalista

I urvalet ur U7 finns 34 ord markerade som <hvard.> och 7 ord markerade som <skämts.>. Bokstaven *p* innehåller 3309 ord och det ger en kvot på 10,3 vardagliga ord per 1000 ord.

Här finns ett talande förhållande: som sagt är 34 ord markerade som <hvard.>, men hela 53 ord som finns med i U7 utan markering ges någon av våra markeringar i någon senare upplaga, som till exempel *piga*, *politikus* och *potta*. Så Sigurds påstående om U7 jämförd med U6 ovan kan nog kompletteras: U7 tycks ha glesare mellan bruklighetsmarkeringarna än både tidigare och senare upplagor (se vidare stycke 4.2.2. nedan).

Däremot talar materialet starkt för att Johannissons bild – att många vardagliga och skämtsamma ord i U7 ströks i senare upplagor – faktiskt inte stämmer. Förvisso är fyra av sex skämtsamma ord strukna i U12 (de resterande två, *pigtjusare* och *pillertrillare*, har blivit <vard.>) men av de 34 vardagliga orden är det bara 6 som saknas i U12. Betydligt fler – 9 – behåller sin markering genom alla de sex upplagor som studeras här. De nio ord som förblev vardagliga under hela seklet är *packa (sig i väg)*, *pin*, *pipsill*, *plakat*, *plugghäst*, *populas(en)*, *positivhalare*, *prisse* och *puttefnask*.

4.2. Åttonde upplagan (1923)

U8 från 1923 var tänkt att användas som skolordbok (s. IV), något som i sig indikerar normativitet (jfr Nikula 2010:404).

Den innehåller också ett intressant exempel på ordlistans svårighet att förhålla sig till bruket och språkets ständiga förändringar: i ett antal fall

angavs vid sidan av den ”officiella” stavningen dessutom en gammaldags stavning som förordades av Akademien själv (Sigurd 1986:205).

röd (*rött* SvAk. -dt; -are)

vid (*vitt* SvAk. -dt; -are)

Enligt Malmgren (2002) var dock den viktigaste nyheten att U8 ger ”förhållandevis generösa förklaringar till svåra ord, främst lånord” (s. 8), och därmed kan U8 tänkas vara en aning mer lämplig som receptionsordbok än tidigare upplagor.

4.2.1. Förtext

Förordet är det kortaste av alla i undersökningen – två sidor. Rubriken lyder ”Förord till åttonde upplagan”, och med det verkar man vilja påminna om att det är samma bok som tidigare, men samtidigt står det i första meningen att upplagan skiljer sig ”rätt väsentligt” från de föregående (s. III).

Vidare står att ordlistan numera ”godkänner” böjningsformer i stil med *mönstrena* och *skomakarn* vid sidan av *mönstren* och *skomakaren* (ibid.). Det sägs inget explicit om att detta skulle vara en eftergift gentemot bruket eller rentav talspråket, men en jämförelse med olika sorters texter i Korp antyder att det är former som främst används i informellt språkbruk, det vill säga snarare i skönlitteratur (och däri ofta i dialog) än tidningstext, riksdagsprotokoll och liknande.

I förordet nämns också att man satt ur fler fackbeteckningar (*tekn.*, *läk.*, *språk.* och så vidare), däremot inget om bruklighetsmarkeringar (s. IV). Fackbeteckningarna har en funktion liknande den hos ordförklaringar och bidrar även de till att boken tar ett litet steg från renodlad produktions- till både produktions- och receptionsordbok.

4.2.2. Lemmalista

I urvalet ur U8 finns 86 ord markerade som <vard.> och 6 ord markerade som <skämts.>. Bokstaven *p* innehåller 3856 ord och det ger en kvot på 22,3 vardagliga ord per 1000 ord. Det är en ganska stor ökning jämfört med U7 i såväl absoluta som relativa tal, men vid närmre påseende visar sig en intressant sak: så många som 40 av de 86 orden finns med redan i

U7, men är där ommarkerade. Språkbruket förändrades naturligtvis under perioden, men jag dristar mig till att påstå att det knappast gjorde det på ett sådant sätt att exempelvis *pladder*, *pajasupptåg* och *pyttsan* blev vardagliga. Det torde snarare vara så att redaktionens kriterier för vad som är ett vardagligt ord förändrades.

Ett udda ord som också tilldelats ett <vard.> sedan förra upplagan är *pölsa*. Detta förbryllar mig. Nog för att pölsa kanske är vardagsmat, men därav följer inte att själva ordet *pölsa* blir <vard.> Det hade varit rimligt om det fanns ett annat, ”finare” ord för pölsa, men något sådant känner jag inte till. Det verkar som att beteckningen förväxlats med det betecknade.

Bland de helt nya vardagliga orden finns bland andra *pojkspoling*, *pamp* och *petimäter*.

4.3. Nionde upplagan (1950)

Sigurd (1986) skriver att U9:s redaktör Pelle Holm hade en ”mer öppen och realistisk syn på språket och möjligheterna att kontrollera det” och att upplagan på flera sätt var en nyorientering (s. 207). Ökningen av ordförrådet sägs bero också på att ”redaktören är mera öppen för lånord, vardagliga ord, ja till och med slangord.” (s. 209).

Redaktör Holm (1951) skriver själv om U9 att de vardagliga orden blivit många fler, och verkar därmed ha lemmaurvalet i fokus, men nämner också på ett sällsynt normativt sätt hur den här aktuella beteckningen <vard.> ska tolkas:

När ordlistan nu tar upp vardagliga eller skämtsamma ord och ordformer, så **säger den också ifrån** att de är ”vard.” eller ”skämts.” Det betyder att de orden – åtminstone än så länge – **endast bör begagnas** i vardagligt eller skämtsamt språk, och fastän ordlistan är avsedd som handledning för skolorna, är det naturligtvis inte meningen, att de orden **ska användas** i skolungdomens uppsatser om allvarliga ämnen. (...) Däremot har det inte varit meningen att ta med utpräglade slangord och rent vulgära ord. (s. 19f.) (Fetstil tillagd av mig)

”Holms exempel på ”utpräglade slangord” inkluderar bland annat *farsan*, *morsan*, *tjej* och *fyllo* (s. 20). Han fortsätter:

Grova svordomar och vulgära benämningar på könsdelar och sexualvanor och en del andra kroppsdelar och kroppsfunktioner tas inte

med. (...) Det blir alltid en smaksak, var man skall dra gränsen, men jag tror att i de fallen bör man snarare fälla än fria (ibid.).

Denna passus är viktig när vi ska sätta in SAOL på skalorna *produktion-reception* och *normativ-deskriptiv*. Att vissa kategorier av ord helt enkelt inte tas med gör naturligtvis boken mindre lämplig som receptions-ordbok, och försämrar samtidigt dess beskrivning – dess deskription – av språket. Denna implicita normativitet är förstås inte ny hos SAOL, men Holm gör den sällsynt avsiktlig och öppen.

4.3.1. Förtext

Enligt U9:s åtta långa sidor förord (som dock saknar rubrik) har vardagliga ord tagits med i större utsträckning än tidigare (s. III). Beteckningen <vard.> eller <skämts.> sägs hänvisa ett ord till ”användning i vissa stilarter” (ibid), vilket väl får ses som överensstämmande med vad som sägs om skolungdomens uppsatser ovan.

Också åtskilliga vardagliga böjningsformer sägs ha tagits med, såsom *stan*, *mej* och *ska* (s. IV). Stilistiska anvisningar sägs dock ”i allmänhet icke fått plats i ordlistan.” (ibid.).

4.3.2. Lemmalista

I urvalet ur U9 finns 145 ord markerade som <vard.> och 10 ord markerade som <skämts.>. Bokstaven *p* innehåller 8170 ord och det ger en kvot på 17,6 vardagliga ord per 1000 ord.

Att U9 innehåller proportionellt färre vardagliga ord än föregångaren kan tyckas rimma illa med det som påstås i förordet och kringlitteraturen. Men enligt förordet har ju stilistiska anvisningar i allmänhet inte fått plats i ordlistan, så kanske kan man tänka sig att värdet av ett <vard.> devalverats sedan förra upplagan – att U9 är så pass öppen för informellt språk att det markeras i mindre utsträckning än tidigare.

Mot detta talar dock att ett antal ord som saknade markering i U8 fick en i U9. De var dock färre än i förra upplagan: 11 stycken, däribland *piga* och *pank*. Av de 145 vardagliga orden har de allra flesta kvar sin markering i U12.

Drygt hälften av de vardagliga orden är nya, och bland dem finns *panelhöna* (*panelhöns* kom in i U8), *peng*, *publikknipande* och *portvinstå*.

I materialet finns också flera exempel på de vardagliga böjningsformer som nämndes ovan: *patron* anges som vardagligt alternativ till *patronen*, man kan *bre[da] på*, och *penningar* är numera ett ålderdomligt alternativ till *pengar*. Å andra sidan har alternativet *potäter* strukits, och *påta* som alternativ till *påtaga* fanns sedan tidigare.

4.4. Tionde upplagan (1973)

Det verkar råda enighet bland dem som tidigare studerat SAOL att utvecklingen mot större öppenhet gentemot vardagsspråket fortsatte i U10, utgiven 1973: Sigurd (1986:209) skriver att andelen vardagliga ord fortsatte att öka, och enligt Ralph (2009:67) öppnade U10 slussarna rejält för vardagliga ord. Upplagans redaktör Gösta Mattsson är inne på något liknande som är särskilt intressant för denna undersökning:

...en stiltförskjutning [har] ägt rum, som har inneburit att även starkt vardagliga ord har vunnit insteg i det lediga skriftspråket, särskilt i vissa arter av skönlitteratur och i tidningarnas språk. (1974:72)

Här sätter Mattsson – till synes omedvetet – fingret på varför en jämförelse med bruket är nödvändig för en sådan här undersökning: jag ställer mig frågande till att ord som vunnit insteg i tidningsspråket förblir ”starkt vardagliga”. Huruvida det finns något mått för vardaglighet kan vi förhoppningsvis bilda oss en uppfattning om när vi studerar bruket i nästa kapitel.

4.4.1. Förtext

U10 var den första upplaga som innehöll färre uppslagsord än sin föregångare, och som man kan förvänta sig tar förordet – som är åtta sidor långt och saknar rubrik – upp urvals- och gallringsprinciper. Det påpekas att ordlistan ”icke kan åstadkomma, och ej heller eftersträvar fullständighet”, att den snarare är en ”fyllig exempelsamling” och att utelämnade ord inte är ”av mindre värde.” (s. III). Särskilt intressant för denna undersökning är följande stycke:

Utöver de i egentlig mening nya orden har det ansetts angeläget, att ordlistan i större utsträckning än förut uppmärksammar vardagliga ord, eftersom gränserna mellan stilarterna under de gångna åren har förskjutits och många vardagsord och -uttryck vunnit insteg i det traditionella skriftspråket. (ibid.)

Det ligger föga oväntat helt i linje med det redaktör Mattsson själv skrev ovan.

Dock tycker jag att påståendet att utelämnade ord inte är av mindre värde ekar lite tomt – tabuerade ord som exempelvis svordomar togs fortfarande inte in, men ingen kan förneka att de var etablerade svenska ord. Med andra ord är lemmanurvalet fortfarande normativt, fast författaren till förordet tyckte annorlunda. Här blir den ”(o)medvetna normativitet” som Nikula nämner (se stycke 2.5. ovan) väldigt tydlig.

4.4.2. Lemmalista

I urvalet ur U10 finns 266 ord markerade som <vard.>. Bokstaven *p* innehåller 8230 ord och det ger en kvot på 32,2 vardagliga ord per 1000 ord. Beteckningen <skämts.> är försvunnen från både lemmalistan och förteckningen över använda förkortningar, och de flesta ord som betecknades som <skämts.> i U9 har här blivit <vard.>: *pillertrillare*, *piglock*, *prostmage*, *påkolja* och *prästlunk*. Samtidigt har ett antal tidigare <vard.>-märkta ord getts den nya markören <prov.>.

Andelen vardagliga ord har som synes ökat markant, men det finns saker att titta närmre på. 21 av de 266 orden finns med i U9 utan markering, och 107 är helt nya ord. Bland dessa finns ett stort antal sammansättningar på *pop*- (14 stycken inklusive ordet *pop* självt) och *porr*- (12 inklusive *porr*). Liksom i fallet *pölsa* i U8 ovan tycker jag att det är företeelser snarare än ord som bedömts som vardagliga här. Att *pop* är en i egenskap av förkortad vardaglig variant av *populär(-musik)* och *porr* en dito av *pornografi* är förvisso rimligt. Men alla dessa sammansättningar, som *popgrupp*, *popidol* och *poplåt* respektive *porrbio*, *porrbutik* och *porrfilm* finns helt enkelt inte i fullängdsversioner.

4.5. Elfte upplagan (1986)

Redaktör Gellerstam (1987:7) skriver i sin presentation av upplagan bland annat att ordval och rekommendationer i ökad utsträckning baserats på ”språkbruk i stora mängder autentisk text” och att andelen vardagliga ord ökat (jfr Ralph 2009:70). Att språkbrukarna – till exempel deras ökade kontakt med och kunskaper i engelska – är en faktor anas också i det han skriver om ändrade stavningsrekommendationer för vissa lånord: ”*jos* har svårigheter därför att det står *juice* på förpackningen” (ibid).

Nytt för upplagan är att orden ”längst ner på stilskalan”, alltså runda eller av någon annan anledning tabubelagda ord tagits in i ordlistan (s. 9). Till skillnad från Pelle Holm och U9 väljer man att fria snarare än fälla. Dessa friade ord ges i U11 beteckningen <kan uppfattas som stötande>, som ”ger en antydning om effekten istället för att fördöma användaren (med uttryck som *vulgärt* etc).” (ibid.). Precis som recensenten Carin Sandqvist (1987:5) påpekar utgör dessa ord en del av det svenska ordförrådet, så märkningen till trots är införandet av dem i SAOL ett tydligt steg i deskriptiv riktning

4.5.1. Förtext

I U11 har det dittillsvarande solitära förordet blivit tre texter, om än utan att omfånget ökat. Först kommer dock ett kort ”Förord” – undertecknat av dåvarande ständige sekreteraren Sture Allén. Därpå följer en ”Inledning” och slutligen en ”Vägledning till ordlistan”. Förordet är en sida långt, och inledningen och vägledningen sammanlagt åtta.

Redan i förordets första mening fastslås att ordlistan till sin natur är ”en samling rekommendationer”, en formulering som i olika sammanhang återkommit sedan dess (s. 5). Intressant för oss är att dessa rekommendationer sägs ha sin grund i både ”språkets strukturella egenskaper och i språkanvändningen” (ibid.).

Inledningen slår fast att den ”strävan efter normering” ordlistan alltid haft förblivit (s. 6). Samtidigt har man i ökad utsträckning använt sig av autentisk text i form av de texter som börjat samlas ihop i Språkbanken som bas för lemmaurval och rekommendationer, och andelen vardagliga ord sägs ha ökat (s. 7).

Ett helt avsnitt i vägledningen heter kort och gott *Bruklighetsbeteckning*. En bruklighetsbeteckning sägs anges ”i sådana fall där ordet avviker från modernt allmäninriktat riksspråk” (s. 10).

Stiluppgiften vard står för ett brett spektrum av informellt språk under genomsnittet på stilskalan, alltifrån talspråkliga varianter (*dom, mycke*) till jargongartade gruppordsord (*sil "narkotikainjektion"*). (U11:10)

Särskilt ordvalet ”under genomsnittet” är avslöjande – här finns en tydlig, om än varken oväntad eller kontroversiell, värdering: det finns ”högre” och ”lägre” språkbruk. Detta låter naturligtvis som tydligt normativ markering, men det där med rekommendationer som baseras på språkanvändningen gör att man åter får fråga sig huruvida ett <vard.> säger något om hur ett ord används eller hur det bör användas.

4.5.2. Lemmalista

I urvalet ur U11 finns 263 ord markerade som <vard.> och 6 som <kan uppfattas som stötande>. Bokstaven *p* innehåller 6326 ord och det ger en kvot på 42 vardagliga ord per 1000 ord. Beteckningen <skämts.> har inte återkommit till listan över använda förkortningar i förtexten, däremot finns ett ord – *palä* – med just den beteckningen i lemmalistan.

Det verkar alltså stämma att andelen vardagliga ord ökade även i denna upplaga. Av de 259 orden är det 8 som finns med utan markering i U10, vara fyra har med *plugg* att göra. Bland de andra fyra finns till exempel *premiärlejon*. Men förändringarna är på det hela taget få: hela 195 av orden är märkta som <vard.> i både U10 och U11.

Bland de nya vardagliga orden märks bland annat ett antal förkortade eller i annan mening vardagliga versioner av ord, som *permis*, *poppis*, *proffsig*, *prälle* och *punka*.

I princip alla *pop*-ord som kom in i U10 har här blivit av med sin markering, men *porr*-orden får vänta en upplaga till på samma utveckling.

Nytt för U11 är som sagt också markeringen <kan uppfattas som stötande>. De sex ord i materialet som tilldelats denna markering är samtliga nya och får nog sägas höra till någon av kategorierna ”vulgära benämningar på könsdelar och sexualvanor och en del andra kroppsdelar och kroppsfunktioner” som Holm nämnde (se stycke 4.3 ovan).

4.6. Tolfte upplagan (1998)

Den stora nyheten i U12 är att den gamla lemmaordningen, den så kallade samhörighetsprincipen, där orden grupperades utifrån första ledet (så att till exempel *panthavare* stod under *pant* och därför hamnade före *pantalonger*) ersattes med en strikt alfabetisk ordning och ny rad för varje lemma. Också ordleden fick här en ny märkning, som i viss mån skulle ersätta den information som försvann med den gamla ordledsordningen (se t.ex. Gellerstam 2009b:71ff.). Dessa förändringar sägs göras av språkliga, lexikografiska och inte minst pedagogiska skäl (Gellerstam 1998), alltså av omsorg om användarna.

Vad gäller lemmaurvalet verkar något hända. Om utvecklingen hittills gått mot att släppa in alltmer ”fult” språk så har nu ett antal ord strukits. Både Reuter (1999) och Nikula (2010) tar upp att några sammansättningar på *neger-* strukits sedan U11. Nikula diskuterar huruvida detta är ett tecken på politisk korrekthet (s. 412f.) och Reuter frågar retoriskt om det rentav är ett exempel på ”Orwellskt *newspeak*” (s. 220). Gellerstam själv (1998) säger att de uteslutits ”av vad man kan kalla för ideologiska skäl ... inte för att begreppet som sådant är föråldrat utan för att ordet *neger* blivit stilistiskt markerat.”

4.6.1. Förtext

Här har tre delar blivit två: U12 inleds med ett ”Förord” på två sidor och en ”Inledning” – även den undertecknad av dåvarande ständige sekreteraren Sture Allén – på hela tjugofyra sidor. De från förra upplagan bekanta formuleringarna om ”en samling rekommendationer” med grund i både ”språkets strukturella egenskaper och i språkanvändningen” återkommer här i den i allt väsentligt identiska första meningen (s. IV).

Nämnda språkanvändning återkommer i ett annat begreppspar några sidor längre fram. Rekommendationerna i ordlistan sägs vila på två fundament: ”hur språkbruket i själva verket ser ut och hur man skulle vilja att det såg ut.” (s. XII). Detta att man beaktar ”hur språkbruket i själva verket ser ut” måste ses som att det deskriptiva i någon mening blir normativt – att normen i viss mån baseras på bruket. Och med föregående avsnitt i åtanke anar man att språkbruket som ”man” skulle vilja att det såg ut åtminstone inte innehåller ordet *negerby*.

Bruklighetsbeteckningarna har ett eget stycke i inledningen. Där fastslås att stilbeteckningarna är ”tämmligen grova mätare på ords stilistiska uppträdande” och exempel därpå är snarlika dem från föregående upplaga (s. XXIII). Denna grovhet förklaras med att ”internationell lexikografi” rör sig mot förenklade stiluppgifter snarare än mer detaljerade. Vidare är det viktigt att läsaren får en uppfattning om att ordet ”på något sätt avviker från huvudfåran av riksspråksord” (ibid.)

Också den vertikala skalan från U11 återkommer. Här får vi veta att <kan väcka anstöt> befinner sig nedanför <vard.> (ibid.).

4.6.2. Lemmalista

I urvalet ur U12 finns 196 ord markerade som <vard.>, 3 ord beskrivna med den varken förkortade eller i förordet nämnda beteckningen *skämtsamt* och 7 som <kan väcka anstöt>. Bokstaven *p* innehåller 6402 ord och det ger en kvot på 30,1 vardagliga ord per 1000 ord.

Mest slående är annars att en mycket stor majoritet av de vardagliga orden var just vardagliga även i U11 – 184 ord eller 94 %. Bara nio vardagliga ord är nya på riktigt (och så återkommer *potäter*, som tidigare varit variant till *potatis*), däribland *profithaj*, *puttenuttig* och *pigdebatt*.

Bara två ord i U12 – *pojkspoling* och *pryo* – finns med som ommarkerade i föregående upplaga. Men att *pojkspoling* står som ommarkerat i U11 innebär inte att det var nytt där: det kom in som <vard.> redan i U8 och stod därefter ommarkerat i U9–11. Intressant är också att *pinka* som enda ord degraderats från <vard.> till <kan väcka anstöt> sedan föregående upplaga, samtidigt som två ord – *pissnödig* och *pissträngd* – förlorat sin kommentar <kan uppfattas som stötande> och nu står som ommarkerade.

4.7. Sammanställning

Så har det blivit dags att sammanställa den information som framkommit. Delar av siffrorna och ett flertal iakttagelser kring enskilda ord har tagits upp tidigare i kapitlet, men för att kunna studera förändringar och dra slutsatser krävs en överblick.

Detta avsnitt har två delar. Den första ägnas åt att försöka se hur ordens status – det vill säga deras markering eller brist därpå – förändrats mellan de sex upplagorna; om det finns mönster i denna utveckling.

I den andra delen tittar vi närmre på de stora trenderna och försöker se hur de olika upplagorna skiljer sig åt beträffande markering av vardagliga ord, samt om och i så fall hur SAOL:s syn på och behandling av dem verkar ha förändrats.

4.7.1. Enskilda ords utveckling

Vid en snabb okulärbesiktning av tabellen är det lätt att få intrycket att det normala för ett vardagligt ord i SAOL är att ordet tas in som just vardagligt, men att det med tiden så att säga normaliseras och blir av med markeringen. Baserat på detta intryck har jag undersökt hur stor andel av orden i materialet som följer vad jag kallat *typisk* respektive den *otypisk utveckling*.

Med *typisk utveckling* menas att orden i fråga markeras som <vard.> när de först kommer in i SAOL, och sedan antingen behåller sin markering, förlorar den och står kvar som omarkerade eller stryks ur ordlistan.

Till skillnad från den typiska utvecklingen finns föga oväntat den *otypiska utvecklingen*, alltså att ordet kommer in som omarkerat för att senare ges någon av markeringarna <vard.> eller <skämts.>, eller att ett ord som strukits ur ordlistan kommer tillbaka, eller att ett ord som blivit av med någon av markeringarna <vard.> eller <skämts.> får tillbaka någon av dem.

Det visar sig att den typiska utvecklingen gör skäl för sitt namn: 277 av de 401 orden, alltså drygt 69 %, följer den utvecklingen (tabell 7).

Tabell 7. Exempel på typisk utveckling

	U7	U8	U9	U10	U11	U12
plankning	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
porta	-	-	-	-	vard.	vard.
pinkär	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
plutter	-	-	vard.	vard.	vard.	-

Av de 277 orden i den här kategorin behåller 141 sin markering till och med U12, 67 finns kvar i ordlistan utan markering och 52 stryks. Resterande 17 har fått någon annan markering, ofta <åld.> eller <prov.>.

Den otypiska utvecklingen är som väntat betydligt mindre vanlig: 100 av orden – knappt 25 % – följer den (tabell 8).

Tabell 8. Exempel på otypisk utveckling

	U7	U8	U9	U10	U11	U12
patentpatriot	-	vard.	+	bildl.	+	+
pjoskpedagogik	-	-	vard.	vard.	-	+
pjätt	-	+	vard.	prov.	+	prov.
purra	hvard.	vard.	+	prov.	+	prov.

Det finns också två sorters ord som inte passar in i de två stora kategorierna. Den första sorten är ord som helt enkelt inte låtit sig tydas av någon av de anledningar som nämndes i stycke 3.1.1 ovan: att det är ett tvetydigt ord och att det inte framgår vilken betydelse markeringen gäller, eller att markeringens räckvidd är oklar, vilket ibland är fallet i de upplagor som gjorts enligt samhörighetsprincipen. Det är emellertid en mycket liten del vars utveckling är oklar av den anledningen, 10 stycken.

Den andra gruppen ord som inte passar in i någon av de två stora kategorierna är helt enkelt de som kommer in först i U12, och därför inte kan sägas ha någon utveckling. De är något fler, 14 stycken. De två grupperna typiska och otypiska ord utgör dock tillsammans den absoluta lejonparten av den samlade ordmängden.

4.7.2. SAOL:s utveckling

Så långt orden ett och ett. Men minst lika intressant är att se hur hela upplagor ser ut jämte varandra. Det första mått som intresserar oss är naturligtvis antalet och framför allt andelen vardagliga ord i de olika upplagorna (tabell 9).

Tabell 9. Markeringar: absoluta och relativa tal

	ord på p	<vard.>	<vard.> / 1000	<skämts.>	<anstöt>
U7	3309	34	10,3	7	-
U8	3856	86	22,3	6	-
U9	8093	145	17,9	10	-
U10	8035	266	33,1	-	-
U11	6236	263	42	1	6
U12	6402	196	30,1	3	7

Som synes har andelen vardagliga ord varierat mellan de olika upplagorna. Om vi jämför med vad som skrivits i och om respektive upplaga minns vi att den allmänna bilden är att vardagsspråket börjar tas in i SAOL på allvar i U9, och att denna utveckling eskalerade i U10. Alltså är det förvånande att U9 har en *mindre* andel vardagliga ord än de flesta upplagor i undersökningen, inklusive sin föregångare. Dock, som nämndes i stycke 4.3.1 ovan, gjorde förtexten till U9 inte bara anspråk på en ökad andel vardagliga ord, utan påpekade också att stilistiska anvisningar ”i allmänhet icke fått plats”. Alltså kan man, som också nämndes, tänka sig att andelen vardagliga ord ökat utan att andelen <vard.> ökat – alltså att toleransen för vardagsspråk ökat så pass att vardagliga ord i mindre utsträckning än tidigare markeras.

Detta är svårt att mäta – även om ett försök som sagt görs i nästa kapitel – men det finns fler förhållanden än bara andelen vardagliga ord i olika upplagor som är värda att studera för att försöka bilda sig en uppfattning hur denna tolerans sett ut. Det första vi kan titta närmre på är huruvida de vardagliga orden i en viss upplaga hade sin markering redan i föregående upplaga, är nya i ordlistan, har funnits med utan markering, eller haft en annan markering (tabell 10).

Tabell 10. Varifrån kommer vardagliga ord?

	<vard.>	Som i föreg.	Nya ord	Gamla ord	Annan	Oklara
U8	86	28 (33 %)	20 (23 %)	38 (44 %)	-	-
U9	145	51 (35 %)	79 (54 %)	11 (8 %)	-	4 (3 %)
U10	266	129 (48 %)	104 (29 %)	24 (9 %)	5 (2 %)	4 (2 %)
U11	263	197 (75 %)	53 (20 %)	11 (4 %)	1 (0 %)	-
U12	196	184 (94 %)	10 (5 %)	2 (1 %)	-	-

Om vi håller oss kvar vid U9 kan stapeln ”Nya ord” tyckas sticka ut då 54 % är den överlägset högsta siffran. Dock måste man hålla i åtanke att U9:s omfattning är betydligt större än föregångarnas – orden på *p* är mer än dubbelt så många som i U8 – så att drygt hälften av orden i vilken kategori som helst är nya är inte mer än förväntat.

En annan intressant sak i tabell 10 är den stora andelen ”gamla ord” i U8. (Orden i denna stapel är naturligtvis ord med otypisk utveckling som togs upp i föregående stycke.) Att andelen är så mycket högre i U8 än i alla andra här undersökta upplagor måste ses som ett tecken på att kriterierna för vilka ord som bör markeras förändrades mellan U7 och U8.

Den kanske tydligaste tendens som syns i tabell 10 är annars att andelen ord som förblir vardagliga från en upplaga till en annan ökar under perioden och i U12 är uppe på hela 94 %. Detta talar för att förändringen i behandlingen av vardagsspråk saktat in; att de senare upplagorna helt enkelt är mer lika i den bemärkelsen.

Men inte bara varifrån orden kommer, utan också vart de tar vägen är intressant, alltså huruvida ett ord som i en upplaga är markerat med <vard.> har kvar markeringen i nästa upplaga, står kvar men har förlorat sin markering, strukits, eller fått en annan markering (tabell 11).

Tabell 11. Vart tar vardagliga ord vägen?

	vard.	vard. i nästa	+ i nästa	- i nästa	Annan	Oklara
U7	34	28 (82 %)	5 (15 %)	1 (3 %)	-	-
U8	86	51 (59 %)	34 (40 %)	-	1 (1 %)	-
U9	145	129 (89 %)	4 (3 %)	8 (6 %)	3 (2 %)	1 (0 %)
U10	266	197 (74 %)	32 (12 %)	35 (13 %)	2 (1 %)	-
U11	263	184 (70 %)	40 (15 %)	23 (9 %)	15 (6 %)	1 (0 %)

Mest intressant i tabell 11 är stapeln ”+ i nästa”, som anger hur stor andel av de vardagliga orden som mellan två upplagor så att säga släppts in i finrummet genom att gå från <vard.> till omarkerade. Den som sticker ut här är U8, och det ligger helt i linje med tidigare iakttagelser: att U8 var generös med markeringarna, särskilt jämfört med U9. Bland de ord som mellan U8 och U9 tog steget från <vard.> till omarkerade märks *pampig*, *propsa*, nämnda *pölsa* och ett stort antal sammansättningar på *poj*k-. Några enstaka ord fick senare tillbaka sitt <vard.> i U10, till exempel *pallra*, *piff* och *pladdersjuk*.

En annan siffra som sticker ut är ”Annan”-stapeln för U11, som alltså indikerar att andelen tidigare <vard.>-märkta ord som i U12 fick en annan markering ökade. Detta kan antyda att man i U12 började använda andra bruklighetsbeteckningar i större utsträckning – något som tycks motsäga det som i förordet till samma upplaga sägs om en trend mot färre markeringar. Studerar vi några av de 15 ord som i U11 var <vard.> och i U12 markerade på annat sätt ser vi att de fått flera olika markeringar, som <bildl.> (*partipiska*), <ngt nedsättande> (*pamp*), <prov.> (*paschasa*) och <tidigare beteckning> (*prästbetyg*). Man kan också spekulera i vilka avväganden som till exempel gjort att *pekunier* bedömts som <åld.> men *pantalonger* som <ngt åld.>, men det faller utanför denna undersöknings område.

5. Några nedslag i bruket

5.1. Inledning

Som nämndes redan i uppsatsens inledning är en jämförelse med språkanvändningen i den förmenta veckligheten utanför ordböckerna nödvändig för att iakttagelserna från ordböckerna ska vara användbara. Lexikografens syn på huruvida ett visst ord ska vara med i SAOL, och om det i så fall ska markeras, måste jämföras med något; ensam säger den strängt taget ingenting.

För en sådan jämförelse är en korpusanalys en lämplig metod. En korpus är en stor textsamling, numera en digitaliserad eller digital sådan. För att studera hur bruket av några av de 401 orden förändrats under det sekel som skiljer den första här studerade upplagan från den sista har jag använt mig av *Språkbankens* korpusar genom gränssnittet *Korp*. 20 korpusar ingår i jämförelsen, och de är valda för att representera ett så brett spektrum som möjligt av språkbruket; där finns tidningstext, skönlitteratur, brev och politiskt språk (se tabell 6 ovan).² De flesta ord finns bara med i ett fåtal korpusar och således dyker ofta bara några få korpusar upp i redogörelsen för resultaten från sökningen kring respektive ord.

De undersökta orden är utvalda efter två olika principer. Dels finns flera olika ”utvecklingar” representerade: ord som är markerade som vardagliga i samtliga upplagor, ord som får respektive blir av med en markering och så vidare. Dels har några ord som har en ”icke-vardaglig” variant att jämföra med tagits med.

Inte bara ordens grundformer har efter- och undersökts, utan alla böjningar *Korp* hittat. I redogörelsen nedan används dock bara grundformerna.

5.2. Undersökning

Alla ord presenteras med ett utdrag ur tabellen som visar dess utveckling i de olika SAOL-upplagorna. Notera att upplagenumren ersatts av årtal

² Sökningarna gjordes 2012-07-14.

då jämförelsen nu inte görs mellan upplagor utan mellan SAOL och språkbruk.

Tabell 13. *Plugghäst och prisse*

	1900	1923	1950	1973	1986	1998
plugghäst	hvard.	vard.	hvard.	vard.	hvard.	vard.
prisse	hvard.	vard.	hvard.	vard.	hvard.	vard.

Vid första anblicken kan de här två orden se ut att ha ganska lite gemensamt. Men anledningen till att de får samsas här är naturligtvis att de båda finns bland de nio ord som är markerade som <hvard.>/<vard.> i samtliga sex upplagor. *Plugghäst* förekommer i romanerna (redan hos Selma Lagerlöf och Hjalmar Söderberg) men tar sig med tiden in även i tidningsmaterialet. Första träffen är redan i DN 1987, men den får nog avskrivas, då det är filmtiteln *Plugghästen* som nämns. Från och med GP 1994 förekommer ordet ”på riktigt” i tidningarna, men det verkar vara främst i mindre formella delar som krönikor och recensioner, och ordet är fortfarande betydligt vanligare i romanspråk.

Utvecklingen för *prisse* – väldigt ofta med ett förled, särskilt *fest-*, också det ett <vard.> ord – är lite annorlunda. Ordet förekommer i romanerna, såväl äldre som yngre, men blir vanligare i tidningstext från och med 1994 (första tidningsträffen är i DN 1987). Intressant är att ordet är betydligt vanligare i finländska Hufvudstadsbladet än i de Sverigesvenska dagstidningarna, och utifrån den lilla kontext som finns ser det ut att användas i aningen mer formella tidningstexter i Finland. En träff finns också i riksdagens snabbprotokoll.

Tabell 14. *Pojkaktig och pojkflicka*

	1900	1923	1950	1973	1986	1998
pojktig	+	vard.	+	+	+	+
pojkflicka	+	vard.	+	+	+	+

Som man kan gissa utifrån tabell 14 är de här två orden mer etablerade i tidningsspråket: *pojktig* förekommer i Svenska Dagbladets årsbok en gång vardera 1930 och 1941, liksom en gång i Press 65 och tre i DN 1987 (dock ingen i Press 76), för att öka rejält i absoluta tal i det senare tidningsmaterialet. Även korpusarnas storlek ökar dock, så ordets tycks

förbli ungefär lika vanligt, om man nu kan säga så mycket utifrån enstaka träffar. Betydligt oftare förekommer det i skönlitteraturen, särskilt i äldre svenska romaner. Ordet var inte nytt då dessa skrevs; det är enligt SAOB belagt redan 1738, då i en tysk-svensk ordbok.

Helt annorlunda är resultatet för *pojkflicka*. Första förekomst över huvud taget i korpusarna är i Bonniersromaner 1976–77, och från och med GP 1994 finns ordet i tidningstexterna. Men träffarna är enstaka, och *pojkkattig* förekommer ungefär sju gånger så ofta.

Materialet är för litet – och saknar tidningsmaterial från seklets första fjärdedel – för att några slutsatser ska dras beträffande markeringen som kom och försvann. Som nämnts ovan tycker jag att sådana förändringar tyder på ändrade kriterier snarare än ändrat språkbruk. Sett till resultatet av korpusanalysen är det i alla fall märkligt att de två orden genom hela nittonhundratalet haft samma markeringar i SAOL. Om ordlistan var i takt med tiden gällande *pojkkattig* så var den långt före i fallet *pojkflicka*.

Tabell 15. Propsa och pladdrig

	1900	1923	1950	1973	1986	1998
propsa	hvard.	vard.	+	+	+	+
pladdrig	-	-	vard.	vard.	+	+

Aningen snabbare än bruket verkar man ha varit även vad gäller *propsa*, ett ord som används av Strindberg (om än bara tre gånger) och som sedan dyker upp igen med en träff i Press 76 och några få i Bonniersromaner från just 1976–77, för att sedan finnas kvar i såväl tidnings- som romanspråk.

Korpusens första belägg för *pladdrig* är Press 65, där det finns med en gång. Sedan dröjer det ända till Hufvudstadsbladet 1991 innan det används i tidningstext igen, och det förblir väldigt ovanligt. Intressant nog finns ordet bara i en enda skönlitterär korpus, och det är Bonniersromaner 1976–77, där det används fyra gånger i tre olika romaner.

Tabell 16. Pröjs och pröjsa

	1900	1923	1950	1973	1986	1998
pröjs	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pröjsa	-	-	-	vard.	vard.	vard.

Substantivet *pröjs* förekommer endast i tidningstext, och bara sedan 1994. Det totala antalet träffar är dock mycket lågt: fyra.

Betydligt fler träffar ger verbet *pröjsa*, som förekommer en gång i en roman av Martin Koch från 1916 och sedan återkommer i alla skönlitterära korpusar från och med 1976. Första tidningsträffen är i DN 1987, och sedan återkommer ordet med ganska jämn relativ frekvens.

Koch var nog före sin tid, för SAOB:s första belägg för de båda orden är från 1934. Och ser man på sammanhangen då *pröjsa* används verkar det ha förblivit vardagligt; i skönlitteratur är det nästan bara i dialog, och i tidningarna påfallande ofta i direkta citat.

Tabell 17 Pornografi och porr-

	1900	1923	1950	1973	1986	1998
pornografi	+	+	+	+	+	+
porr	-	-	-	vard.	vard.	vard.
porrindustri	-	-	-	vard.	vard.	+
porrklubb	-	-	-	-	vard.	+

Här har inte bara orden i tabell 17 undersökts, utan alla sammansättningar med förleden *pornografi-* respektive *porr-*. Orden i tabellen ovan visar dock några bra exempel på SAOL:s markering av ord med sistnämnda förled.

De två varianterna dyker upp samtidigt i tidningsmaterialet, i Press 65, det år då ordet enligt *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO) först belades i skrift (*pornografi* är enligt SAOB belagt 1891). I Press 65 är *pornografi* nio gånger så vanligt som *porr*. I Press 76 är däremot *porr* tre gånger så vanligt som *pornografi*, och i Press 98 knappt dubbelt så vanligt. Det är intressant att se hur fördelningen ser ut i texttyper man kan förvänta sig vara formella, som partiprogram och valmanifest. Där dyker de två orden upp ungefär samtidigt (*porr* 1982 och *pornografi* 1984, intressant nog), men den långa formen är där fyra gånger så vanlig. I riksdagens snabbprotokoll är skillnaden något större, låt vara att frekvenserna är låga (elva mot två). I skönlitteraturen från och med 1976 är däremot den korta formen klart vanligast.

Iakttagelserna från stycke 4.4.2 verkar styrkas av undersökningen; ordet *porr* ensamt är inte alls lika etablerat i tidnings- och politiskt språk som sammansättningarna. Detta tolkar jag som sagt som att *porr* är en

kortform av *pornografi*, men att sammansättningar som till exempel de som kan läsas i tabell 16 ovan inte finns i ”lång” version. Det verkar som att man snarare markerat företeelserna än orden som vardagliga, även om det är åtgärdat i U12.

Tabell 18. Potäter

	1900	1923	1950	1973	1986	1998
potatis	äv. hvard. <i>potäter</i>	äv. hvard. <i>potäter</i>	+	+	+	+
potäter	-	-	-	-	-	vard.

Om något ord som undersöks här i kapitel 5 skulle finnas i alla korpusar är det naturligtvis *potatis*. Ordet är så pass vanligt att det knappast tjänar något till att jämföra frekvens med *potäter*, men det är ändå intressant att studera bruket av ett ord som försvann ur U9 och sedan togs in igen i U12 – om än på annat sätt: nu som eget lemma och inte som vardaglig variant.

Ordet *potäter* förekommer två gånger i de äldre romaner som är utgivna efter 1900, båda gångerna i romaner av Hjalmar Bergman, utgivna 1917 och 1930. Det används också enstaka gånger i de senare romanerna. I tidningstext dyker det upp först 1994 och finns sedan kvar med någon förekomst per år.

Hur man ska tolka SAOL:s behandling av ordet är svårt att säga, men ordet har aldrig direkt varit vanligt i text, trots att det verkar pratas en del om ämnet; i Äldre svenska romaner används *potatis* 23,5 gånger så ofta, och i GP 1994 317 gånger så ofta. Men strykningen talar i alla fall mot det som tidigare framkommit om U9: Upplagan var öppen för både nya vardagliga ord och avmarkering av befintliga, men *potäter* ströks.

5.3. Sammanfattning

Det har redan nämnts att denna del av undersökningen inte gör anspråk på att vara heltäckande. Ändå tycker jag det har framkommit saker av intresse.

Intrycket att benägenheten att markera förändrades mellan upplagor har stärkts – särskilt beträffande U8 – men i hög utsträckning verkar det finnas en relation mellan tidningstext och omarkerade ord. Om man ser på ord med olika grader av typisk utveckling (jfr 4.7 ovan) som

plugghäst, prisse, pladdrig och *pröjsa* blir det tydligt att redaktörerna haft känsla för vad som är vardagligt.

Viktigare är dock intrycket att den där typiska utvecklingen verkar ske inte bara i SAOL utan även i språkbruket: här är *propsa* det bästa exemplet, men man kan också tänka sig att en liknande utveckling ägt rum för *pojkkattig* och *pojkflicka*. De är förvisso inte markerade i U7, men det är ju utan tvekan den upplaga i undersökningen som är snålast med markeringarna, och från och med 1923 är de två ordens utveckling typisk. En viss "normalisering" kan ses även för de ord som förblir vardagliga: både *plugghäst* och *prisse* dyker faktiskt upp i dagstidningarna mot slutet av seklet, om än bara i vissa stilar och sammanhang.

Samtidigt visar nämnda *pojkkattig*, *pojkflicka* och även *potäter* att utvecklingen inte är linjär. De olika upplagorna skiljer sig helt enkelt åt vad gäller benägenheten att ta in och (av)markera vardagliga ord.

6. Avslutning

6.1. Diskussion och slutsatser

Ett stort antal iakttagelser och kommentarer därtill har redan framförts, och de ska inte upprepas i detalj här. Ser man till hela det undersökta seklet är två tendenser tydliga: SAOL blev under perioden mer öppen för vardagligt språk, och vardagsspråk blir med tiden inte sällan accepterat i mer formella sammanhang.

Intressant nog ställer de här två iakttagelserna till det lite för varandra: Om ord som hittills betraktats som vardagliga börjar användas i till exempel dagstidningarna har något hänt. Men vad? Är det orden som blivit mindre vardagliga eller är det tidningsspråket som blivit mer vardagligt? I den mån frågan alls har ett svar ligger det antagligen någonstans mitt emellan de två alternativen (ska man vara petig råder ingen motsättning mellan dem), och vi ska inte fördjupa oss i det. Det som går att tala om här är SAOL:s del i den här utvecklingen.

I förtexter och andra texter som presenterar ordlistan kan det låta som att SAOL främst redogör för språkbruket. Men den är, och inte minst används som en normativ bok. Detta leder i sig till konservatism: det må skrivas om ett ord att det *används* i vardagliga sammanhang, men detta tolkas som att det *bör* användas i vardagliga sammanhang. Till detta kommer ett antal formuleringar i stil med att vissa ord ”endast bör begagnas” eller ”hör hemma” i särskilda genrer, som styrker bilden av att även bruklighetsmarkörerna är ett normativt inslag.

Dock måste en faktor till vägas in: att SAOL under den undersökta perioden gjorts mer användbar som receptionsordbok. Det talar för att viss information i ordboken, som ordförklaringar och även bruklighetsmarkeringar, också kan ha en deskriptiv funktion, även om inget sägs därom i förtexterna.

Tydligt är också att vardagsspråkets intåg i SAOL inte följt en rät linje: andelen <vard.> har gått upp och ned, liksom benägenheten att avmarkera vardagliga ord. Det har blivit tydligt att andelen <vard.> naturligtvis är en intressant siffra, men den blir begriplig på riktigt först i kombination med andra tal, som just antalet avmarkerade, nya och ”gamla” ord. Just avmarkering som ett tecken på erkännande gör en del av undersökningens resultat aningen svårtydda: att andelen vardagliga

ord minskar kan betyda att ordlistan blivit mer tolerant för vardagligt språk. Det är i alla fall uppenbart att SAOL under århundradet blivit betydligt mer öppen för vardagsspråk, men förändringen i lemmalistorna har inte alltid varit i takt med den i förtexterna.

6.2. Två problem

Under arbetets gång har två problem dykt upp. De har nämnts tidigare men förtjänar att utvecklas en smula här.

Det första är svårigheten att jämföra olika upplagor av ”samma” ordlista. I de upplagor där orden står enligt samhörighetsprincipen är det inte alltid självklart vilka ord som egentligen berörs av en markering. Också att presentationen av alternativ varierar kan bli problematiskt: vad är egentligen skillnaden mellan ett alternativ skrivet i fet stil och ett i kursiv stil?

Det andra problemet är de starka kopplingarna mellan dem som gör SAOL och dem som studerar den. Ibland är inte ens koppling rätt ord: det kan vara samma person. Det räcker att titta på litteraturförteckningen till den här uppsatsen: SAOL:s allmänna historia har skrivits av akademieledamöterna Ture Johannisson (1974) och Bo Ralph (2009) samt SAOL-redaktören Martin Gellerstam (2009). Akademiens historia (Svensén 1998) är utgiven av Svenska Akademien. Mer specifika studier som berör uppsatsens ämne har skrivits av nämnde Gellerstam (2002) och nuvarande SAOL-redaktören Sven-Göran Malmgren (2002). Jag är inte säker på hur stort det här problemet är, men även en riksläkare torde må bra av att granskas också utifrån. Dock bör nog inte undertecknad kasta första stenen: ordboken görs vid den institution där denna uppsats läggs fram, och jag arbetar som sagt med SAOLHist.

6.3. Framtiden

Kanske hade ”framtider” varit en lämpligare rubrik, för det är faktiskt två framtider som kan diskuteras här: SAOL:s och SAOL-forskningens.

Om vi tar forskningen först så har jag känt igen bryderierna kring att jämföra och sammanställa olika upplagor från arbetet med SAOLHist – ett projekt där ett flertal gamla SAOL-upplagor ska göras tillgängliga i en gemensam databas. För att det ska fungera måste de olika upplagornas

format harmoniseras, och det är inte sällan svårt. Denna uppsats har snuddat vid en aspekt av de problemen, och dessutom bara i en del av ordlistan: bokstaven *p*. Jag tror att mycket kan skrivas om jämförelser av olika upplagor. Uppsatsen är dessutom begränsad i en annat viktigt avseende: jag har studerat de ord som faktiskt togs in i ordlistan. Det finns naturligtvis ord som valts bort helt, och hur resonemang förts och gränser dragits i de fallen vore väldigt spännande att studera närmare.

Mer intressant än SAOL:s historia är dock dess framtid. Just behandlingen av vardagliga ord och eventuell markering av dessa torde bara bli mer och mer intressant i takt med att saker som förut sades numera ofta skrivs, på mobiltelefoner och i chattfönster – det om något är vardagliga texter. Samtidigt ökar korpusanvändningen och det finns allt bättre möjligheter att basera ordböcker på autentiskt språkbruk. Det är två rent tekniska förändringar som jag är övertygad om kommer att få stor betydelse för hela svenska språket. Ordlistans förhållande till vardagsspråk och gränserna för vad som ska tas in och vad som ska markeras lär fortsätta förändras.

7. Källor

7.1. Ordböcker

SAOB = *Ordbok över svenska språket* 1893-. Lund: Gleerupska univ.-bokh.

SO = *Svensk ordbok. Utgiven av Svenska Akademien* 2009. Stockholm: Norstedts.

U7 = *Ordlista öfver svenska språket utgifven av Svenska Akademien* 7. uppl. 1900. Stockholm: Norstedts.

U8 = *Ordlista över svenska språket utgiven av Svenska Akademien* 8. uppl. [1923] 1945. Stockholm: Norstedts. <<http://runeberg.org/saol/8/>> Hämtad 2012-07-14.

U9 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 9. uppl. [1950] 1954. Stockholm: Norstedts. <<http://runeberg.org/saol/9-5/>> Hämtad 2012-07-14.

U10 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 10. uppl. 1973. Stockholm: Norstedts. <<http://runeberg.org/saol/10-1/>> Hämtad 2012-07-14.

U11 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 11. uppl. [1986] 1991. Stockholm: Norstedts. <<http://runeberg.org/saol/11-6/>> Hämtad 2012-07-14.

U12 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 12. uppl. 1998. Stockholm: Norstedts.

U13 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 13. uppl. 2006. Stockholm: Norstedts.

7.2. Övrig litteratur

Atkins, B. T. Sue. & Michael Rundell 2008. *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford: Oxford University Press

Allén, Sture 1986. Inför tredje seklet. I: Allén, Sture, Bengt Sigurd & Bengt Loman, s. 233–273.

Allén, Sture 2009. Framsyn. I: Gellerstam, Martin (red.), s. 167–173.

Allén, Sture, Bengt Sigurd & Bengt Loman 1986. *Svenska Akademien och svenska språket. Tre studier*. Stockholm: Norstedts

- Berg, Sture & Sven-Göran Malmgren 2010. Varför travintresse ska ut och fotbollsintresse in. *Språkbruk* 2010/4:4–11.
- Bergenholtz, Henning & Christina Bøgelund 2002. Hvor præskriptiv er en deskriptiv ordbok? Hvor deskriptiv er en præskriptiv ordbog? *LexicoNordica* 9:79–106.
- Gellerstam, Martin 1987. Svenska Akademiens ordlista – elfte upplagan. *Språkvård* 1987/2:6–13.
- Gellerstam, Martin 1998. Ordlista i nya kläder – om tolfte upplagan av SAOL. *Språkbruk* 1998/3. <<http://www.kotus.fi/index.phtml?l=sv&s=649>> Hämtad 2012-08-05.
- Gellerstam, Martin 2002. Norm och bruk i SAOL. *LexicoNordica* 9:21–30.
- Gellerstam, Martin (red.) 2009. *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia*. Stockholm: Norstedts
- Gellerstam, Martin 2009a. Vad är Svenska Akademiens ordlista? I: Gellerstam, Martin (red.), s. 11–30.
- Gellerstam, Martin 2009b. SAOL i många upplagor. I: Gellerstam, Martin (red.), s. 53–84.
- Holm, Pelle 1951. *Nytt och gammalt i Svenska akademiens ordlista*. Stockholm: Norstedts.
- Jansson, Håkan 2010. Lexikografiska aspekter på Internet som källa till informellt språkbruk. I: Lönnroth, Harry & Kristina Nikula (red.), s. 223–237.
- Johannisson, Ture 1974. Ordlistans första nio upplagor – en historik. I: Johannisson, Ture & Gösta Mattsson, s. 1–54.
- Johannisson, Ture & Gösta Mattsson 1974. *Svenska Akademiens ordlista under 100 år*. Stockholm: Esselte studium
- Lönnroth, Harry & Kristina Nikula (red.), *Nordiska studier i lexikografi 10 Rapport från Konferensen om lexikografi i Norden Tammerfors 3-5 juni 2009*. Tammerfors: Nordiska föreningen för lexikografi.
- Malmgren, Sven-Göran 2002. Normering i Svenska Akademiens ordlista 1874–1950: principer och resultat. *LexicoNordica* 9:5–20.
- Mattsson, Gösta 1974. Ordlistans tionde upplaga – riktlinjer och kommentarer. I: Johannisson, Ture & Gösta Mattsson, s. 55–116.
- Nikula, Kristina 1992. Deskriptiva ordböcker – finns dom? I: Vatvedt Fjeld, Ruth (red.), *Nordiske studier i leksikografi Rapport fra konferense om leksikografi i Norden 28.–31. mai 1991*. Oslo: Nordisk forening for leksikografi, s. 43–52.

- Nikula, Kristina 2002. Användaren, normen och ordböckerna eller det är lätt att säga tulipanros. *LexicoNordica* 9:31–50.
- Nikula, Kristina 2010. Från normativ hållning till politisk korrekthet? SAOL och normen under ett drygt sekel. I: Lönnroth, Harry & Kristina Nikula (red.), s. 400–416.
- Ralph, Bo 2009. När ordboken blev en ordlista. I: Gellerstam, Martin (red.), s. 31–52.
- Reuter, Mikael 1999. SAOL12. *LexicoNordica* 6:211–226.
- Sandqvist, Carin 1987. Några synpunkter på den nya upplagan av SAOL. *Språkvård* 1987/3:5–14.
- Sigurd, Bengt 1986. Ordboken, ordlistan och några andra av Svenska Akademiens språkliga insatser under 1900-talet. I: Allén, Sture, Bengt Sigurd & Bengt Loman 1986, s. 143–231.
- Svensén, Bo 1998. *Svenska Akademien från Gustaf III till våra dagar*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Svensén, Bo 2004. *Handbok i lexikografi: ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. 2. uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Westman, Margareta 1998. Svenska Akademiens ordlista. *Språkvård* 1998/4:11–14.

7.3. Onlinekorpusar

Korp. <spraakbanken.gu.se/korp>.

Bilaga

	U7 1900	U8 1923	U9 1950	U10 1973	U11 1986	U12 1998
packa – rätta och p. sig	-	vard.	ald.?	vard.	vard.	vard.
packa – p. sig i väg	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
packad	-	-	-	-	vard.	vard.
pafl	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
paja	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pajas	+	vard.	+	+	+	+
pajasaktig	+	vard.	+	+	+	+
pajstigur	+	vard.	+	+	+	+
pajasuppiäg	+	vard.	+	+	+	+
pajsare	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pall – stå p.	-	-	+	särsk vard.	vard.	vard.
palla – 'stjälja äpplen'	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pallra	hvard.	vard.	+	vard.	vard.	vard.
palla – 'traska'	-	-	+?	vard.	vard.	prov.
palla – p. på sig ngt	+	+	vard.	vard.	vard.	+
pala	-	+	+	+	mest vard. el. skämts.	mest vard. el. skämtsamt
pala	-	vard.	vard.	vard.	vard.	ngt nedsättande
pamp	-	vard.	+	+	+	+
pampig	-	vard.	+	vard.	vard.	vard.
panelhona	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
panelhons	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pang – 'pensionat'	-	-	-	-	vard.	vard.
pang-	+?	-	-	vard.	vard.	vard. förted
panga	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pank	+	+	vard.	vard.	vard.	vard.
pannkaka – bli p. av ngt	-	-	-	-	vard.	vard.
pannad	-	-	-	-	vard.	ngt åld.
pantalonger	+	+	+	vard.	vard.	-
pappersgeneral	-	-	vard.	-	-	-
papperspelle	-	-	-	vard.	vard.	vard.
papperspenningar	älv, hvard.	-pengar	l. -pengar	-pengar	-pengar	-pengar
pappskalle	-	-	-	-	vard.	vard.
pardon	-	-	+	+	mest vard.	mest vard.
parera – 'passa, stämna'	-	-	-	vard.	vard.	-
parera – 'placera sig'	-	-	-	vard.	bildl. vard.	bildl. vard.
partaj	-	-	-	-	vard.	vard.
partifälla	-	-	vard.	vard.	vard.	+
partipamp	-	-	vard.	vard.	vard.	bildl.
partipiska	-	vard.	vard.	vard.	vard.	-
partipåve	-	-	vard.	vard.	vard.	-
partistyre	-	-	-	vard.	vard.	prov.
paschasa el. pasjasa	-	-	vard.	vard.	vard.	+
pass – nej p.	-	+	+	vard.	vard.	+

passagerare – 'lustig fyr'	-	-	+	vard.	-	-	-	-
passiar	-	-	-	vard.	-	-	-	-
passopp	+	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
passoppa	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	-
patentpatriot	-	-	-	vard.	bihl.	+	+	+
patrisk	+	-	-	vard.	+	+	+	+
patron	-en	-	-	-en äv vard. =	-en el. vard. =	-	-en el. vard. =	-en el. vard. =
patt[e] – 'bröst'	-	-	-	-	-	-	-	vard.
pausa	-	-	-	-	-	-	-	vard.
pausera	+	-	+	+	äv. vard. pausa	+	+	+
pava	-	-	-	-	-	vard.	+	vard.
paxa	-	-	-	vard.	vard.	+	+	+
pek – 'bekoral', 'liten uppsats'	-	-	-	-	-	-	-	vard.
pektä	-	-	-	+	vard.	-	-	-
pekunier	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	åld.
pellejons	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
peng	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
penning	-ar ätv. Invard	pengar	-ar l. pengar	pengar åld. penningar	pengar åld. penningar	pengar åld. penningar	pengar åld. penningar	åld. mynt
penningstinn	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
penningstugg	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
penningstokig	-	-	-	-	-	-	-	vard.
penseer – gå i sina p.	-	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.	ngt åld.
peppa	-	-	-	-	-	-	-	vard.
peppar – gå åt p-n	-	-	-	-	-	-	-	vard.
pernis	-	-	-	-	-	-	-	vard.
persilja	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
peruk – 'kalufs'	-	-	+	+	vard.	vard.	vard.	vard.
pet	+	+	+	vard.	vard.	vard.	vard.	+
peta – 'avsätta'	+?	+?	+?	+	-	vard.	vard.	vard.
peta – 'knäpa'	-	-	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.
petarbete	-	-	-	+	vard.	-	-	-
petförnam	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	-
petföra	+	+	+	+	vard.	+	+	+
petmåter	-	-	-	vard.	+	+	+	+
petnojer	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
petnoga	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
piano – ta det p.	-	-	-	-	-	-	-	kan väcka anstöt
pick	-	-	-	-	-	-	-	-
pick och pack	+	+	+	vard.	vard.	vard.	vard.	+
pickhagad	+	+	+	vard.	vard.	-	-	+
piff	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
piffig	-	-	-	vard.	+?	+	+	+
piffighet	-	-	-	vard.	+	+?	+	+

SAOL och vardagen. Bilaga

pigga	+	+		vard.	äld.	äld.
pigdebatt	-	-	vard.	-	-	vard.
pigga – p. på ngt	-	-	-	vard.	+	+
piggelein	-	-	-	vard.	vard.	vard.
piglock	+	skämts.	skämts.	vard.	vard.	-
pigstava	-	-	skämts.	-	-	-
pigstavning	hvard.	+	+	-	-	-
pigstattare	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pigfusare	skämts.	skämts.	vard.	vard.	vard.	vard.
pikig	-	-	vard.	-	-	-
pill	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pillknarkare	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pillmarisk	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pilleri	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pillertillare	skämts.	skämts.	skämts.	vard.	vard.	vard.
pillgöra	-	-	vard.	vard.	+	+
pillrig	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
plisk	-	-	-	-	-	prov. vard.
pimpinett el. pimpinätt	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pimpla	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pin	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pinal	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pinfull	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
pinfarsk	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
pingalen	-	-	-	vard.	vard.	+
pingis	-	-	-	-	vard.	vard.
pingla – 'flicka'	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pinka	-	-	-	-	vard.	kan väcka anstöt
pinkär	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
pinna – trilla av p.	-	-	-	-	vard.	vard.
pinna	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pinne – livet på en p.	-	-	-	-	vard.	vard.
pinsäker	-	-	vard.	vard.	vard.	+
pintorr	-	-	-	vard.	vard.	+
pinuppa	-	-	-	vard.	vard.	ngt äld.
pipa – gå åt p-n	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pipa – p. och grälla	-	-	-	-	-	vard.
piplisa	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pippa	-	-	-	-	-	kan uppf. s. stötande
pippi – 'tågel'	-	-	vard. o. i barnspråk	vard. o. i barnspråk	mest i barnspråk	kan väcka anstöt
pippi – 'mani'	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pipplig	-	-	vard.	vard.	vard.	-
pipplighet	-	-	vard.	vard.	vard.	-

SAOL och vardagen. Bilaga

pipstill	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pirig	-	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pirka	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pirra	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pirrig	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pirring	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pirrogd	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+	+
pirrogdhet	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-	-
pirum	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	ngt äld.
pisik	+?	+	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pisikad – 'tvungen'	-	-	-	-	sänsk. vard.	sänsk. vard.	vard.	vard.
pisss	-	-	-	-	-	-	kan uppf. s. stötande	kan väcka anstöt
pisssa	-	-	-	-	-	-	kan uppf. s. stötande	kan väcka anstöt
pisssmyra	-	-	-	-	-	-	vard.	vard.
pisssnödig	-	-	-	-	-	-	kan uppf. s. stötande	+
pissträngd	-	-	-	-	-	-	kan uppf. s. stötande	+
pitt	-	-	-	-	-	-	kan uppf. s. stötande	kan väcka anstöt
piatt	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
piask – 'piaskighet'	hvard.	vard.	vard.	vard.	-	vard.	-	-
piask – 'skräp, stunt'	+?	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	-
piaskler] – 'ynkrygg'	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
piaskig	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
piaskighet	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
piatt	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
piattig	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	+
piosker	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
pioskedagogik	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	+
piunker	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
piaktig – <i>inte så p.</i>	+?	+?	+?	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
piaktisa	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	-
piatt	-	+	+	vard.	prov.	prov.	+	prov.
piatta	-	+	+	vard.	prov.	prov.	+	prov.
piadaska el. piaduska	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
piadder	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
piadderaktig	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
piadderaktighet	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
piaddersjuk	+	vard.	+	vard.	vard.	vard.	vard.	-
piaddersjuka	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
piaddrare	+	vard.	vard.	vard.	vard.?	vard.	+	+
piaddrerska	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+	+
piaddrig	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+	+
piaddrighet	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+	+

SAOL och vardagen. Bilaga

plakat – 'full'	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
planet – 'ansikte'	-	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plancka	afplancka?	avplancka?	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plankbillet	skänks.	skänks.	skänks.	skänks.	-	-	-	-
plankning	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plankstrykare	-	-	-	-	-	-	-	-
platsa	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
plattchamör	-	-	-	-	-	-	-	-
plattmatch	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plebs	-	-	-	-	-	-	-	-
plit	-	-	-	-	-	-	-	-
plita – 'blemma'	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pløj	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
plommonstop	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plursa	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	-
plutsig	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
plutsighet	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
plugg	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plugga	+?	+?	vard.	vard.	+	vard.	vard.	vard.
pluggare	-	+?	vard.?	+	mest vard.	mest vard.	mest vard.	vard.
plugghäst	hvard.	vard.	vard.	vard.	+	vard.	vard.	-
pluggläsa	hvard.	vard.	+	+	vard.	vard.	vard.	+
pluggning	+?	+?	+?	+	vard.	vard.	vard.	+?
plurning	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plurr	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plussa	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
plussning	-	-	-	-	+	vard.	vard.	+
pluta	-	-	+	+	vard.	vard.	vard.	+
plutt	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plutter	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
plutterhet	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
pluttig	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pluttra	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
pluttrig	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
pluttrighet	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	-
plyn – <i>Vinsig / p-en</i>	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
plyte	-	-	-	-	-	-	-	-
plasterprins	skänks.	-	-	-	-	-	-	-
plästra – 'pyssla med'	-	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
plata	-	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
poetisa	+	-	vard.	vard.	vard.	vard.	ård.	ård.
pojaktig	+	vard.	+	+	+	+	+	+
pojaktighet	+	vard.	+	+	+	+	+	+

pojkbjyting	+	vard.	+	+	+	+	+
pojke	+	vard.	+	+	+	+	+
pojksasoner	-	vard.	+	+	+	-	-
pojkticka	+	vard.	+	+	+	+	+
pojkslyngel	+	vard.	+	+	+	+	+
pojkspöling	-	vard.	+	+	+	+	vard.
pojksreck	+	vard.	+	+	+	+	+
pojksvalp	+	vard.	vard.	vard.	vard.	+	+
pojksvaskerj	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
pojkar	+	vard.	+	+	+	+	+
polare	-	+	-	-	vard.	vard.	vard.
politikus	+	vard.	+	vard.	vard.	vard.	skämtsamt
polkahar	hvard.	vard.	+	+	+	+	+
pommerinkare	äld. skämts.	-	-	-	-	-	-
ponke	-	-	-	-	-	vard.	vard.
pop el. popp	-	-	-	-	vard.	+	+
popartist	-	-	-	-	vard.	+	+
popband	-	-	-	-	vard.	+	+
popgala	-	-	-	-	vard.	+	+
popgrupp	-	-	-	-	vard.	+	+
popidol	-	-	-	-	vard.	+	+
popkonst	-	-	-	-	vard.	+	+
popkultur	-	-	-	-	vard.	+	+
poplåt	-	-	-	-	vard.	+	+
popmusik	-	-	-	-	vard.	+	+
popmåleri	-	-	-	-	vard.	-	-
poporkester	-	-	-	-	vard.	-	-
poppa – p. upp	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.
poppig	-	-	-	-	-	vard.	vard.
poppis	-	-	-	-	-	vard.	+
popskiva	-	-	-	-	vard.	+	+
popstjärna	-	-	-	-	vard.	+	+
popstjärnare	-	-	-	-	vard.	+	+
populas(en)	hvard.	vard.	vard.	vard.	mest vard.	mest vard.	vard.
porr	-	-	-	-	vard.	-	-
porrbeslag	-	-	-	-	vard.	vard.	+
porrbild	-	-	-	-	vard.	vard.	+
porrbio	-	-	-	-	vard.	vard.	+
porrbiograf	-	-	-	-	-	vard.	+
porrbok	-	-	-	-	vard.	-	+
porrbransch(en)	-	-	-	-	vard.	vard.	+
porrbutik	-	-	-	-	-	vard.	+
porrfilm	-	-	-	-	-	vard.	+

portförläggare	-	-	-	vard.	-	-	-
portrig	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
portindustri	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+
portklubb	-	-	-	-	-	vard.	+
portkonst	-	-	-	-	vard.	vard.	-
portlitteratur	-	-	-	-	vard.	vard.	+
portridning	-	-	-	skämts.	vard.	vard.	+
porslinskrosserska	-	-	-	skämts.	-	-	-
porslinspotta	-	-	-	vard.	vard.	+	+
porta	-	-	-	-	-	vard.	vard.
portvinstå	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+
postitvhalare	hvard.	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
postigeneral	-	-	-	vard.	vard.	-	-
postspenningar	åfv. hvard. -pengar	l. -pengar	-	-	-	-	-
postremiss	-	vard.	+	el. -remissväxel	+	+	+
potatis	åfv. hvard. potater, potdter åv. vard. potater, potdter	-	-	+	+	vard.	+
potatis - satt sin sista p.	-	-	-	skämts.	-	-	-
potatisnektar	-	-	-	+	vard.	+	+
potta	+	+	+	-	-	vard.	vard.
pottkant	-	-	-	-	-	-	-
potäter	-	-	-	-	-	-	vard.
poängplockare	-	-	-	-	vard.	vard.	+
pracka	+	vard.	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prakta	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
praktare	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+
praktarkurs	-	-	-	vard.	vard.	-	-
praktikus	-	-	-	vard.	vard.	vard.	-
prao - 'elev'	-	-	-	-	vard.	+	+
prata subst.	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.
prattig	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pratragen	-	-	-	vard.	vard.	-	vard.
predikan - 'förmanal'	-	-	vard.	vard.	vard.	-	-
predikan - 'förmaningsstal'	-	-	-	vard.	vard.	-	-
premiärlejon	-	-	-	-	+	vard.	vard.
presenta	-	vard.	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prick - 'exakt'	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.
prick - 'person'	-	vard.	-	-	-	vard.	vard.
priffe	-	vard.	-	vard.	vard.	vard.	vard.
priffebord	-	-	-	vard.	-	-	-
priffekort	-	-	-	-	vard.	vard.	-
priffeparti	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+
priffeprotokoll	-	-	-	vard.	vard.	-	-
priffespel	-	-	-	vard.	-	vard.	+

priftespelare	-	-	-	vard.	vard.	-	-
prilla – 'examen'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prilig	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
priligghet	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+
prima verb	-	-	-	vard.	vard.	vard.	-
prisse	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
privatdeckare	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
procenta	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	åld.
profet – 'professor'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
profvisig	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
profittaj	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
promille – 'promillehalt'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
propp – 'kurs'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
propp – 'proposition'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
proppa	hvard.	vard.	+	vard.	+	+	+
prosttar	-	-	-	vard.	vard.	-	-
prostnaga	+	skämts.	skämts.	skämts.	skämts.	-	-
provryttare/profryttare	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	skämtsamt, ngt åld
prutta	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pruttjud	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+
pruttning	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prya subst.	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prya verb	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pryl	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prylkultur	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prylsamhälle	-	-	-	vard.	vard.	+	vard.
pryo – 'elev'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prytel	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prälle	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
prästbetyg	+	+	+	vard.	+	vard.	tidigare beteckning
prästtunk	-	-	-	vard.	skämts.	-	-
prästråsa	skämts.	skämts.	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pröjs	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pröjsa	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
psyk-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
psyka	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
psyke – 'Vårdavdelning'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
publikknipande	-	-	-	vard.	vard.	-	kan väcka anstöt
pucka – 'ha samlag'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pucka – 'spela hockey'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
puckare	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
puckel – 'stryk, prygel'	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
puckia	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+

SAOL och vardagen. Bilaga

puttra	-	-	-	-	-	-	vard.	vard.
pula	-	-	-	-	-	-	vard.	vard.
pulla	+	+	+	+	äv. bildl.	vard.	vard.	vard.
pund – 'langarsprit'	-	-	-	-	vard.	-	-	-
punda	-	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pundhuvud	+	+	+	+	vard.	vard.	vard.	+
pundig	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	+
punka	-	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.
punktis	-	-	-	-	-	-	-	-
punsch	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
purken	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
purkenhet	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	+
purkna	-	-	-	-	vard.	prov.	+	prov.
purra	hvard.	vard.	+	+	vard.	vard.	vard.	+
puss	hvard.	vard.	+	+	vard.	vard.	vard.	+
pussa	hvard.	vard.	+	+	vard.?	+	+	+
pussas	hvard.	vard.	+	+	vard.?	-	+	+
pusseldeckare	-	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pusskatas	-	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pustig	-	-	-	-	vard.	+	+	+
puta	-	vard.	vard.	vard.	vard.	+	+	+
putta	-	-	-	-	vard.	vard.	+	+
putte	-	-	-	-	vard.	vard.	+	+
puttermask el. puttrfrask	hvard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
putten adj.	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
putten subst.	+	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
puttenuttig	-	-	-	-	-	-	-	-
putthet	-	-	vard.	vard.	-	-	-	-
puttra	-	+?	vard.	+	+	+	+	+
puttrig	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.	vard.
pycke	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pyngel	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pyssa – 'ge sig i väg'	-	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.
pysslig	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pyssling – 'femmåning'	+?	+?	+	+	vard.	vard.	vard.	vard.
pyton adv.	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pytt	-	-	-	-	l. vanl. pyttipanna	vard.	vard.	vard.
pytte	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pyttelten	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pyttesnä	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
pytsan	+	vard.	+	+	vard.	+	+	+
påbackning	-	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.

SAOL och vardagen. Bilaga

påbreda	se breda	-	-	äv. brejfa på	el. mest brejfa på	el. vard. -bre	-
påg	-	-	vard. o. skämts.	prov. (sydsv.)	prov. (sydsv.)	prov. (sydsv.)	-
påhugg	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
påk – rōra på-p-ama	-	-	-	-	-	vard.	vard.
påkolja	skämts.	-	skämts.	skämts.	vard.	-	-
pälle	-	-	+	vard.	vard.	vard.	vard.
påskkäring	äv. hvard. °-käring	äv. °-käring	äv. °-käring	äv. °-käring	äv. °-käring	el. -käring	el. -käring
pät	-	-	-	vard.	vard.	+	+
pätaga	äv. hvard. förkort. pätta	förk. -ta	förk. -ta	el. -ta	-ta el. -taga	+	se pätta
pätgöra	-	-	vard.	vard.	+	+	+
pätträngsen	-	-	-	vard.	+	+	+
päök	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.	-
päöka	+	+	+	vard.	vard.	+	-
pö – p. om p.	-	-	-	vard.	vard.	vard.	vard.
polisa	+	vard.	+	+	+	+	+

GU-ISS, Forskningsrapporter från Institutionen för svenska språket, är en oregelbundet utkommande serie, som i enkel form möjliggör spridning av institutionens skriftliga produktion. Det främsta syftet med serien är att fungera som en kanal för preliminära texter som kan bearbetas vidare för en slutgiltig publicering. Varje enskild författare ansvarar för sitt bidrag.

GU-ISS, Research reports from the Department of Swedish, is an irregular report series intended as a rapid preliminary publication forum for research results which may later be published in fuller form elsewhere. The sole responsibility for the content and form of each text rests with its author.

Forskningsrapporter från institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet
Research Reports from the Department of Swedish

ISSN 1401-5919

www.svenska.gu.se/publikationer/GU-ISS